

ADMINISTRAREA ROMÂNEASCĂ A BUCOVINEI ȘI A BASARABIEI ÎN PERIOADA DICTATURII LUI ION ANTONESCU

SERGHEI HACMAN

Centrul regional de perfecționare din Cernăuți, Ucraina

E-mail: hakman.serhii@gmail.com

Romanian Administration in Bukovina And Bessarabia During Ion Antonescu's Dictatorship

(Abstract)*

The problem of Romanian administration in Bukovina and partly Bessarabia is analyzed in the study. This period is one of the least studied in Ukrainian historiography. The real situation in the region in the sphere of Romanian internal and foreign policy, the conditions of Ion Antonescu's coming to power, and also the peculiarities of the formation and organization of activities of Romanian authorities on the territory of contemporary Chernivtsi oblast' during the Second World War are researched on the base of archive materials, published documents and previous investigations of Ukrainian, Romanian and world scientists. The author pays special attention to the forms of administrative-territorial organization of Bukovina, Bessarabia and Hertsa, peculiarities of Romanian management of the region, main functions of Romanian authorities and ways of administrative management problems solving by the region during the war.

Keywords: Bukovina, Bessarabia, Romania, Ion Antonescu dictatorship, governance, district, province.

(Rezumat)

În studiu este analizată problema administrației românești în Bucovina și parțial Basarabia. Această perioadă este una dintre cele mai puțin studiate în istoriografia ucraineană. Situația reală din regiune în sfera politicii interne și externe a României, condițiile venirii la putere a lui Ion Antonescu, precum și particularitățile formării și organizării activităților autorităților române pe teritoriul oblastului contemporan Cernăuți în timpul celui de-al Doilea Război Mondial se cercetează pe baza materialelor de arhivă, a documentelor publicate și a investigațiilor anterioare ale oamenilor de știință ucraineni, români și mondiali. Autorul acordă o atenție deosebită formelor de organizare administrativ-teritorială a Bucovinei, Basarabiei și Herței, particularităților conducerii românești a regiunii, principalelor funcții ale autorităților române și modalităților de management administrativ soluționate de către regiune în timpul războiului.

Cuvinte cheie: Bucovina, Basarabia, România, dictatura Ion Antonescu, guvernare, district, provincie.

---

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Perioada celui de-al Doilea Război Mondial în care Bucovina și Basarabia au revenit în componența României este dificilă și puțin studiată în istoriografia ucraineană. Cu părere de rău, studiile din perioada sovietică au un aspect prea unilateral, fiind axate în principal pe teză de „dictatură fascistă”, fără să se facă o detaliere a structurii puterii, sarcinilor principale, gestionării și modului de soluționare a problemelor care stăteau în fața administrației românești din perioada respectivă. Care era situația reală în domeniul politicii interne și externe a României din acea perioadă? Cum a venit la putere Ion Antonescu? Cum erau administrate aceste teritorii?

Vom menționa că anexarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei de către URSS în iunie 1940¹, precum și hotărârea Consiliului de Coroană de a ceda aceste teritorii practic fără luptă² – ca urmare România pierzând un teritoriu de 50 762 km pătrați³ –, a generat proteste din partea majorității covârșitoare a formațiunilor politice⁴ (cu excepția comuniștilor și Uniunii Tineretului Comunist din România, care au sprijinit revendicările teritoriale ale URSS⁵). Oponenții regelui erau de părerea că armata română trebuie să opună rezistență. Se argumenta prin aceea că Germania nu trebuie să permită ca URSS să-și lărgescă nelimitat teritoriile în Europa de Sud-Est dacă România va fi înfrântă⁶.

Se spera că, fără să mai aștepte zdrobirea armatei române, Wehrmachtul va începe să acționeze pentru a apăra regiunile petroliere românești și a nu permite intrarea Armatei Roșii în Balcani. În opinia lui A. Cretzianu, pe atunci subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine, țara sa putea conta pe faptul că, paralel cu operațiunile militare așteptate, aviația și unitățile motorizate germane vor încerca să stabilească un control eficient supra zonelor petroliere ale României în cazul unui pericol din partea trupelor sovietice⁷. Mai târziu, generalul german Kurt von Tippelskirch își amintea: „Hitler era foarte nemulțumit de această modificare a

---

¹ Vezi: Сергій Гакман, Бессарабія та Буковина між миром і війною (Питання Буковини та Бессарабії в міжнародних відносинах, 1917–1940 pp.): Монографія, Чернівці, Зелена Буковина, 2009, pp. 159–199.

² «Правда», 2 юлія 1940; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. 2, part. II (*noiembrie 1933 – septembrie 1940*), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, pp. 1117–1118.

³ Vitalie Văratec, „Dezmembrarea politico-teritorială a Basarabiei în 1940”, în „Arhivele totalitarismului”, part. 1, anul IV, nr. 11–12, 1996/2–3, p. 19; Igor Cașu, „Politica națională”, în „Moldova Sovietică (1944–1989)”, Chișinău, Cartdidact, 2000, p. 19; Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, București, Danubius, 1991, p. 95.

⁴ Arhiva Organizațiilor Social-Politice ale Republicii Moldova (în continuare – A.O.S.P.R.M.), Fond 50, inv. 3, dosar 353, f. 2; A.O.S.P.R.M., Fond 50, inv. 4, dosar 188, f. 1.

⁵ A.O.S.P.R.M., Fond 50, inv. 4, dosar 188, f. 1.

⁶ „Iuliu Maniu în fața istoriei”, coord. G. Țepelea, red. N. Paraschiv, București, Gândirea românească, 1994, pp. 434–437; Valeriu Fl. Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *Plata și răsplata istoriei. Ion Antonescu, militar și diplomat (1914–1940)*, Iași, Institutul European, 1994, p. 63; Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, p. 14.

⁷ Alexandru Cretzianu, *Ocazia pierdută*, Iași, Institutul European, 1998, p. 74; Gheorghe Buzatu, „România și prăbușirea hotarelor în 1940”, în *Sovietizarea nord-vestului României*, Satu Mare, Editura Muzeului sătmărean, 1996, p. 6.

frontierelor deoarece Uniunea Sovietică acum s-a pomenit într-o apropiere amenințătoare de regiunile petroliere ale României, a căror exploatare era pentru Germania o condiție indispensabilă a succesului în război. De aceea el a hotărât ferm să creeze o barieră de nădejde în fața oricăror încercări ale Uniunii Sovietice de a se extinde încă mai departe spre sud-vest”⁸. Și, după cum menționa însuși Hitler în 18 mai 1942, „dacă în timpul invaziei rușilor în România n-am fi reușit să-i silim să se limiteze doar la Basarabia și ei ar fi acaparat zăcămintele de petrol românești, atunci cel târziu în această primăvară ne-ar fi sugrumat, pentru că am fi rămas fără surse de combustibil”⁹.

Și cele mai influente partide politice erau nemulțumite de dictatura regală. Aceasta l-a silit pe regele Carol al II-lea, a cărui autoritate a atins cota minimă din toată perioada domniei sale, să apeleze la generalul Ion Antonescu, văzând în el singura candidatură capabilă să normalizeze situația care s-a creat în țară. Pentru Carol al II-lea n-a fost o alegere ușoară, dat fiind faptul că acest ofițer de carieră nu-și ascundea repulsia sa față de rege și era o personalitate cu ambiții¹⁰.

Aici ar fi cazul să amintim că Ion Antonescu a apărut pe orbita politică a României în vara anului 1940. În luna iulie, în cadrul unei audiențe la rege, el l-a criticat deschis pe regele Carol al II-lea pentru că a cedat Uniunii Sovietice o parte din teritoriul țării. De asemenea, el cerea să-i încredințeze formarea unui nou guvern autoritar, care să-l lipsească pe monarh de majoritatea împuternicirilor ce le avea. Regele a dispus arestarea generalului și trimiterea sa la domiciliu forțat la o mănăstire. La rândul lor, susținătorii lui Antonescu au solicitat ajutor diplomaților germani. În urma intervenției ministrului Fabricius, ambasadorul Germaniei în România, generalul a fost pus în libertate și, la scurt timp după aceea, Carol al II-lea fiind împins de împrejurări și ca să se salveze pe sine însuși, s-a văzut nevoit să-i încredințeze lui Antonescu formarea noului guvern¹¹.

Regele Carol al II-lea dorea să se folosească de relațiile pe care Antonescu le avea cu Garda de Fier pentru o reconciliere între conducerea acesteia și Tron, precum și de legăturile sale bune cu național-țărăniștii și liberalii pentru a neutraliza opoziția lor față de dictatura regală¹². Totodată el încerca să se folosească de contactele strânse ale lui Antonescu cu diplomații germani în România pentru a demonstra atașamentul său neîndoielnic față de noua ordine în Europa și a câștiga sprijinul lor atât pentru autoritatea sa, cât și pentru independența României. Însă Carol al II-lea s-a înșelat în sensul că n-a luat în serios nici ambițiile lui Antonescu, nici ura acestuia față de alteța regală¹³. În cadrul

---

⁸ Карл Типпельскирх, *История второй мировой войны, в 2-х т.*, Санкт-Петербург, Полигон, 1994, т. 1. 1939–1943, p. 105.

⁹ Генри Пикер, *Застольные разговоры Гитлера* / Ред. И.Фрадкина, Смоленск, Русич, 1993, p. 303.

¹⁰ Keith Hitchins, *România. 1866-1947*, ediția a IV-a, traducere din engleză de G. G. Potra și D. Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 2013, p. 522.

¹¹ Valeriu Fl. Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *op. cit.*, p. 63.

¹² Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 522.

¹³ *Ibidem*, p. 523.

întrevederii secrete cu Iuliu Maniu din 1 septembrie 1940 el s-a înțeles în privința unei colaborări pentru înlăturarea regelui, obținând ulterior atât sprijinul nemților, cât și al principalelor partide din România.

De remarcat că prin convingerile sale Ion Antonescu era un naționalist care credea în crearea unui stat puternic și prosper, apreciat, cu un potențial mediu, care își va respecta toate obligațiile internaționale. Fiind o personalitate autoritară, precum și având în vedere nivelul dezvoltării politice și economice a României, amenințările din exterior, el era convins că acest scop poate fi realizat doar dacă va obține un control absolut asupra destinului țării. De aceea nu trebuie să ne mire faptul că după înlăturarea monarhului de la putere el așa și n-a putut găsi o platformă comună de colaborare cu Iuliu Maniu.

De asemenea, trebuie să menționăm că Ion Antonescu nu a fost germanofil. Ca majoritatea ofițerilor români, el era mai degrabă francofil sau anglofil¹⁴. Deja în anul 1936, când Germania a reocupat Renania, Ion Antonescu, fiind șef al Marelui Stat Major al României, a trimis telegrame tuturor șefilor de state majore ale Miciei Antante cu rugămintea de a declara război Germaniei, arătând și cu câte divizii poate participa România în acest caz¹⁵. În decembrie 1937, o condiție a intrării sale în guvernul lui Goga a fost evitarea unor contacte strânse cu Germania și sprijinul oricărei apropieri a României de Occident în vederea prevenirii distrugerii de către Hitler a Cehoslovaciei. Prim-ministrul a reușit să-l convingă că un asemenea guvern va liniști Germania, iar participarea lui Antonescu în el va deveni o garanție pentru Franța și Marea Britanie că trupele românești nu vor lupta împotriva lor. Atunci când Antonescu s-a decis să se alieze Germaniei, el era convins că numai în felul acesta va reuși să-și salveze patria. Asupra deciziei sale au influențat și evenimentele din acea perioadă, și anume: înfrângerea Franței, înlăturarea Marii Britanii de pe continent, precum și politica agresivă a Uniunii Sovietice față de țările vecine mici¹⁶. Aceste împrejurări i-au întărit încrederea că Germania va birui în război.

Un alt factor important al venirii lui Antonescu la putere a fost criza politică declanșată de acordul lui Carol al II-lea cu decizia lui Hitler privind cedarea unei părți a Transilvaniei la Dictatul de la Viena din 30 august 1940¹⁷. Vom aminti că puțin mai înainte, în 15 iulie 1940, Hitler i-a trimis regelui României o scrisoare cu caracter ultimativ, în care îi cererea să facă unele concesii teritoriale în folosul Ungariei și Bulgariei¹⁸. Între 16 și 24 august 1940, la Turnu Severin, au avut loc negocieri româno-ungare în cadrul cărora partea ungară revendica alipirea la Ungaria hortistă a unui teritoriu mai mare decât jumătate din suprafața Transilvaniei, însă delegația română insista asupra unui schimb de populație. Deja în 30 august a avut

¹⁴ *Ibidem*, p. 524.

¹⁵ Cristian Troncotă, Alin Spănu, *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939 – 23 august 1944*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004, p. 195.

¹⁶ Aurica Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976, pp. 20–21.

¹⁷ Cornel Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Iași, Institutul European, 1998, 255 p.; Raul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică (1918–1940)*, vol. 2. 1938–1940, București, 1993, p. 282.

¹⁸ Nicolae Titulescu, *Politica externă a României*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 372.

loc faimosul arbitraj germano-italian, conform căruia partea de nord-vest a Transilvaniei cu o suprafață de 43 492 km² a fost ruptă de la România și alipită Ungariei. Germania și Italia și-au asumat garanția noilor frontiere ale României¹⁹.

Când s-a aflat despre rezultatele arbitrajului, în perioada 31 august – 3 septembrie prin toată țara s-a rostogolit un val de proteste împotriva acestei hotărâri. Acțiuni de protest deosebit de puternice au avut loc la Cluj, Timișoara, București, Brașov, Sibiu, Orăștie, Constanța, Iași și Baia Mare²⁰. Poliția și jandarmeria au înăbușit aceste proteste în masă, însă regele s-a dovedit a fi incapabil să ia sub controlul său această situație. Conștientizând faptul că Germania sprijină atât Garda de Fier, cât și pe Antonescu personal, în 4 septembrie regele Carol al II-lea l-a însărcinat pe general cu formarea unui nou cabinet de miniștri, lăsându-i mână liberă în privința alegerii miniștrilor.

Vom mai sublinia că în acele zile Antonescu se afla în contact permanent cu ambasadorul Germaniei în România Fabricius, care îl sfătuia să insiste asupra extinderii împrumuturilor dictatoriale, argumentând prin aceea că aceasta e unica modalitate de a preveni anarhia. La mijloc a fost și promisiunea de sprijin din partea nemților cu condiția îndeplinirii condițiilor arbitrajului de la Viena, primirii unei misiuni militare germane și extinderii relațiilor economice cu Germania.

Sub presiunea lui Antonescu, care cerea tot mai multe împrumuturi, în 5 septembrie 1940 regele a suspendat Constituția, a dizolvat parlamentul și i-a dat noului premier puteri depline. Aceasta a avut efecte serioase pentru destinul regelui Carol și a curățit calea instaurării în România a dictaturii militare și supremației germane în viața politică și economică a statului român. În ziua următoare, în 6 septembrie, regele Carol al II-lea a fost silit să renunțe la tron în favoarea fiului său Mihai²¹.

La rândul său, Mihai, în ziua încoronării, 6 septembrie, a emis un decret prin care l-a numit pe Antonescu „conducător al statului român”. Având mandatul absolut al regelui, Antonescu a început formarea guvernului, în componența căruia a încercat să includă reprezentanți ai tuturor partidelor, în primul rând național-țărăniști și liberali, precum și reprezentanți ai Gărzii de Fier ca mișcare politică de masă. După cum am mai subliniat, liderii primelor două partide l-au susținut, deoarece vedeau în el unica persoană capabilă să asigure stabilitatea și reluarea legăturilor funcționale ale României cu Germania.

Liderii acestor partide, Maniu și Brătianu, au fost întotdeauna de partea democrațiilor occidentale care, în opinia lor, mai degrabă sau mai târziu aveau să iasă victorioase din acest război. Totodată, fiind realiști, ei conștientizau necesitatea unei colaborări temporare cu Germania de dragul păstrării țării. Ei au fost de acord ca membrii partidelor pe care le conduc să intre în componența noului cabinet, însă nu erau dispuși să participe la instaurarea unei dictaturi²².

---

¹⁹ *Ibidem*, p. 373.

²⁰ *Istoria României în date* / Col. de autori H. C. Matei, F. Constantiniu, M. D. Popa, N. C. Nicolescu, G. Rădulescu / Sub conducerea C. C. Ciurescu, Chișinău, Mica întreprindere editorial-poligrafică „Crai-nou”, 1992, p. 366.

²¹ *Ibidem*.

²² Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. 1926–1947*, București, 1983, pp. 436–438.

Totodată, Garda de Fier, pe care generalul se sprijinea pentru a câștiga susținerea maselor largi, cerea formarea unui „guvern legionar” sau, în cel mai rău caz, a unui guvern în care susținătorii ei să poată controla cele mai importante ministere. Unde mai pui că și structurile oficiale germane, în fața cărora I. Antonescu se simțea dator, erau categoric împotriva includerii în componența guvernului a partidelor prooccidentale. Pentru a depăși criza politică, generalul a căzut de acord cu formarea unui guvern compus din lideri ai Gărzii de Fier în majoritatea ministerelor, ofițeri în Ministerul Apărării Naționale și câțiva specialiști nemembri de partid în ministerele economice. Terminând formarea guvernului, în 15 septembrie el s-a autodesemnat președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Apărării Naționale. Horia Sima, liderul Gărzii de Fier, a devenit vicepreședinte, adepții acestei mișcări conducând cinci ministere, inclusiv Ministerul de Interne, Ministerul Afacerilor Străine, precum și Ministerul Educației Naționale și Cultelor. Mai mult, Garda de Fier controla în întregime presa și propaganda, majoritatea posturilor de secretari permanenți și șefi de direcții în cadrul ministerelor, precum și 45 din cele 46 de prefecturi județene.

Prezentarea noului guvern era însoțită de proclamarea României ca „stat național-legionar”, în care era permisă doar activitatea mișcării politice legionare – a Gărzii de Fier – și grupului etnic german²³. Fără să mai aștepte constituirea formală a guvernului, generalul a început să emită un decret după altul, schimbând forma tradițională a statului român în alta, radicală²⁴. În 14 august Ion Antonescu a proclamat România „stat național totalitar”²⁵. Propunerea privind crearea unui guvern de conciliere națională i-a dat într-o măsură anumită posibilitatea de a folosi experiența de guvernare a unor membri ai Partidului Național Țărănesc și Partidului Liberal, iar faptul că a fost nevoit să împartă puterea cu Garda de Fier îl considera un pas forțat, dar temporar. Alianța, sau mezalianța dintre Ion Antonescu și Garda de Fier a fost un „mariaj forțat”, impus de Germania. Întrucât nemții nu aveau mare încredere în prooccidentalul Ion Antonescu, cei de pe Wilhelmstrasse contau pe Garda de Fier ca fiind unica lor garanție²⁶.

Factorii externi, determinați de înrăutățirea relațiilor sovieto-germane, l-au convins pe Hitler să urgenceze realizarea planurilor privind soluționarea contradicțiilor germano-sovietice prin mijloace militare. În cazul declanșării unui război el plănuia să-i acorde României rolul principal în susținerea la sud a frontului german de est. Începând cu data de 10 octombrie 1940, în România au apărut primii militari germani care, chipurile, se ocupau cu instruirea și reorganizarea armatei române²⁷. Deja la mijlocul lunii noiembrie numărul lor

²³ *Istoria României în date*, p. 366.

²⁴ Aurica Simion, *op. cit.*, pp. 47–65.

²⁵ Valeriu Fl. Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *op. cit.*, p. 64.

²⁶ Gheorghe Barbul, Ion Solocolu, *Schimbarea alianțelor României: de la Titulescu la Antonescu*, Iași, Institutul European, 1995, p. 149.

²⁷ „Правда”, 9 октябрия 1940; „Правда”, 10 октябрия 1940; Виноградов В. Н., Ерещенко М. Д., Семенова Л. Е., Покивайлова Т. А., *Бессарабия на перекрестке Европейской дипломатии: Документы и материалы*, Москва, Индрик, 1996, p. 378; *Diplomația cotropitorilor: Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord: Culegere de documente*, alcătuită și tradusă din rusă de A. Blanovschi, Chișinău, Universitas, 1992, p. 169.

ajunsesse la circa 23 de mii, iar în următoarele două luni, efectivul lor s-a mărit substanțial²⁸. La începutul anului 1941, pe teritoriul României deja erau dislocați 500 de mii de militari ai Wehrmachtului și o mie de avioane.

Pentru o mai bună coordonare a cooperării în viitor a celor două țări, în 21–24 noiembrie Hitler l-a invitat pe Antonescu la Berlin. În cadrul acestei vizite, în 23 noiembrie, Antonescu a semnat Pactul Tripartit, încheiat în 27 septembrie la Berlin între Germania, Italia și Japonia²⁹, astfel obținând statutul de tânăr partener, care nu era pus la curent cu „politica celor mari”, chiar și atunci când problemele se refereau nemijlocit la interesele sale directe³⁰.

Și mai importante au devenit negocierile privind dezvoltarea pe mai departe a relațiilor româno-germane. Generalul a cerut revizuirea Dictatului de la Viena, la care Hitler i-a răspuns: „Probabil veți fi în stare să întoarceți o nouă pagină în istorie”. Ion Antonescu l-a înțeles foarte bine și, în timpul tuturor întrevederilor, îi amintea Führerului despre promisiunea făcută în privința Transilvaniei³¹. Și cu toate că Hitler nu i-a promis nimic concret, el a înțeles această convorbire ca o obligație de a revizui termenele dictatului³².

În 4 decembrie 1940 a fost semnat Acordul economic româno-german prin care economia României era subordonată necesităților militare ale Germaniei. În pofida unor avantaje pe care economia românească le obținea datorită creditelor germane în condiții relativ avantajoase, livrărilor de utilaj agricol și îngrășăminte chimice, scopul principal al părții germane consta în consolidarea acelor domenii ale industriei agricole, care contribuiau nemijlocit la dezvoltarea economiei germane. Berlinul i-a repartizat României rolul pe furnizor de produse și materii prime agricole, neavând nici un interes în dezvoltarea economiei românești, în special a ramurilor legate de propriile necesități militare³³. În această ordine de idei trebuie menționat faptul că în atenția deosebită a Germaniei s-a pomenit industria petrolieră românească. Exporturile de petrol în Germania au crescut de la 1 272 mii de tone în anul 1939, până la 2 927,7 mii de tone în 1941³⁴.

Dacă în politica externă Antonescu își realiza scopul principal – cooperarea strânsă cu Germania –, în politica internă, alianța sa cu Garda de Fier era în defavoarea păcii civice și dezvoltării economice. Reprezentanții acestei mișcări s-au dovedit a fi parteneri nesiguri și incompetenți, ba mai mult, ei nu împărtășeau

---

²⁸ Antonescu, *Mareșalul României și războaiele de reîntregire. Mărturii și documente coordonate și îngrijite de I. C. Drăgan*, Veneția, Centrul european de cercetări istorice, Fundația europeană Drăgan, 1991, pp. 210–211.

²⁹ *Istoria României în date*, p. 367.

³⁰ Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în Sud-Estul Europei (martie 1938 – martie 1940)*, București, Editura Politică, 1980, pp. 262–263.

³¹ Nicolae Baciu, *Agonia României. 1940–1944. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Dacia, 1990, p. 23.

³² Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938–1944)*, București, Humanitas, 1994, p. 153.

³³ *Istoria României în date*, p. 367; Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 530–531.

³⁴ Телегин Ф. Использование фашистской Германией ресурсов оккупированных и зависимых стран Европы для войны против СССР // Военно-исторический журнал, 1961, № 6, p. 45.

ideile lui Ion Antonescu referitoare la viitorul României. Conflictul dintre dictator și legionari devenea tot mai acut. În 14 decembrie 1940, Antonescu, în timpul întrevederii sale personale cu Hitler, a primit garanția susținerii din partea acestuia. La rândul lor, și legionarii au înțeles iminența ruperii relațiilor cu dictatorul, declanșând acțiuni de masă în București și în alte orașe din România. Având sprijinul armatei și al Germaniei, în 23 ianuarie 1941 Antonescu i-a forțat pe activiștii Gărzii de Fier să se predea. Cu ajutorul misiunii militare germane, conducerea Gărzii de Fier a reușit să fugă în Germania. În 27 ianuarie a fost format un nou guvern în exclusivitate din militari. Acesta a fost primul pas pe calea formării unui stat autoritar. Totuși, regimul instaurat în 27 ianuarie 1941 nu poate fi considerat fascist. Spre deosebire de Germania hitleristă și regimul lui Mussolini în Italia, regimul lui Antonescu nu avea o anumită ideologie și nu se baza pe un partid politic de masă³⁵. Cea mai reușită definiție ar fi dictatura militară.

Antonescu și-a demonstrat atașamentul său față de Hitler sprijinind campaniile militare în Balcani, în martie și aprilie 1941. Între timp, Hitler a început pregătirile de război împotriva URSS. Atât el, cât și comandamentul german atribuiă un rol cât se poate de limitat armatei române, considerând-o incapabilă să desfășoare operațiuni ofensive independente. Până și paza câmpurilor petroliere a fost dată în seama șefului misiunii aviatice germane în România. În timpul vizitei sale la München (care, după unele date, ar fi avut loc în mai³⁶, iar după altele, în iunie 1941³⁷) Antonescu a fost informat de către Hitler despre planurile Führerului privind viitoarea campanie împotriva Uniunii Sovietice, răspunzând cu promisiunea unei participări militare și economice la această campanie. Probabil, ar fi cazul să amintim aici, că în timpul întrevederii cu Hitler de la München, acesta i-a propus mareșalului Ion Antonescu să intre în război împotriva URSS, subliniind că „pentru a-și întoarce Basarabia și Bucovina de Nord ea (România – n.a.) nu are altă ieșire decât să lupte de partea Germaniei”, menționând că în schimbul ajutorului acordat, România va putea ocupa și administra un teritoriu ce se întinde până la Nipru³⁸. În opinia cercetătorului moldovean P. Șornikov, această formulare însemna acordul Führerului la o exploatare temporară a acestor teritorii, însă la București aluzia nu a fost luată în seamă³⁹. Ulterior, o serie de ziare românești, mai

---

³⁵ Aurica Simion, *op. cit.*, pp. 14–28, 130–135; Mihai Fătu, *Contribuția la studierea regimului politic din România (septembrie 1940 – august 1944)*, București, 1984, pp. 57–132.

³⁶ Протокол допроса военнопленного румынского маршала Й. Антонеску о начале подготовки нападения Румынии и Германии на Советский Союз 6 января 1946 г. // Известия ЦК КПСС, 1990, № 5, p. 213.

³⁷ Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 542; И. Левит, Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Истоки, планы, реализация (1.IX.1939–19.XI.1942), Кишинев, Штиинца, 1981, p. 148.

³⁸ Протокол допроса... с. 213; Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сборник материалов, в 7 т., Москва, Госиздат юридической литературы, 1961, т. 7, pp. 358, 443; Нюрнбергский процес: Сборник материалов, в 8 т., Москва, т. 3, p. 434; Виноградов В. Н. Разыскания о румынской истории (заметки на полях книги) // Вопросы истории, 1992, № 10, p. 169.

³⁹ Петр Шорников, Молдавия в годы Второй Мировой войны: К 70-летию Великой Победы над фашизмом: [Монография] Науч. ред.: Сергей Назария, Владимир Поливцев; Ассоциация историков и политологов „Pro-Moldova”, Фонд «Историческая память», Кишинэу, Б. и. (Tipografia Centrală), 2014, p. 125.

ales în perioadele de succes pentru Wehrmacht, au publicat revendicări privind consfințirea în cadrul Regatului României a teritoriilor până la Bug, Nipru și mai departe, până la „porțile Asiei”⁴⁰. Însă, deja în 16 iulie 1941, în timpul consfătuirii consacrate reorganizării regiunilor de est, Hitler a menționat: „Antonescu revendică Basarabia și Odesa. Relațiile noastre cu România sunt bune, însă nimeni nu poate ști ce ne va aduce viitorul și noi nu trebuie să stabilim anticipat frontierele”⁴¹.

Totodată, ocuparea de către România a regiunii dintre Bug și Nistru, a Basarabiei și părții de nord a Bucovinei nu a fost recunoscută în scris sau „în mod explicit” de către Germania. Ambii parteneri nu considerau acordul la care s-a ajuns drept o soluționare definitivă a chestiunii privind stăpânirea teritoriilor ocupate. La întrebarea lui Hering ce teritorii le-au fost promise aliaților, Hitler, încă în 16 iunie 1941, a răspuns că „Antonescu dorește Basarabia și Odesa cu un coridor care duce spre nord-vest”⁴².

Bucureștii s-a obligat să transmită Germaniei controlul asupra coastei maritime, precum și să pregătească pentru acțiuni comune flota Mării Negre, flotila pe Dunăre, zonele fortificate și aerodromurile. Statele majore germane și române au coordonat o serie de acțiuni comune. Conform planului „Barbarossa”⁴³, gruparea lui Antonescu urma să țină apărarea de-a lungul râului Prut, acoperind flancul de sud al grosului armatelor „Nachstoss” și „München”, care trebuiau să asigure succesul general. Între timp, conducerea României se pregătea de război. Efectivul forțelor armate ale României în iunie 1941 se ridica la 703 mii de persoane. Nivelul de pregătire al trupelor române era destul de scăzut, ceea ce a influențat asupra capacității de luptă a armatei⁴⁴.

În 22 iunie 1941 s-a declanșat ofensiva Germaniei și aliaților ei împotriva URSS, astfel pierzându-și valabilitatea Tratatul sovieto-german de neagresiune și protocolul adițional secret la el⁴⁵. Chiar din primele zile ale războiului, regiunea Cernăuți a devenit arenă de luptă. Aviația germană a bombardat aerodromul din Cernăuți, iar trupele românești au atacat pichetele de grăniceri, însă lupte mari, ca în alte regiuni din vestul Ucrainei, nu s-au dat, regiunea Cernăuți neaflându-se pe direcția loviturii principale a trupelor germane asupra Kievului. Aceasta le-a dat posibilitate unităților sovietice ale Corpului 17 Infanterie și pichetului din detașamentul 97 grăniceri să mențină apărarea un timp mai îndelungat decât pe alte sectoare de est⁴⁶.

⁴⁰ Cit. după: И. Левит, *op. cit.*, pp. 169, 170, 212, 213.

⁴¹ Раймонд Картье, *Тайны войны: По материалам Нюрнбергского процесса*, Москва, Посев, 1948, p. 87.

⁴² Петр Шорников, Указ. соч., pp. 126–127.

⁴³ В. Коваль, «Барбаросса»: истоки и история величайшего преступления империализма / АН УССР. Ин-т истории, Киев: Наук. думка, 1989, 624 p.

⁴⁴ О. Новосолов, *Політика Румунії щодо українських земель у період диктатури І. Антонеску (1940–1944 рр.)*. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, Чернівці, 2008, p. 12.

⁴⁵ Constantin Hlihor, *Armata Roșie în România: adversar, aliat, ocupant. 1940–1948*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1996, p. 25; Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 263.

⁴⁶ Буковина: історичний нарис, Чернівці, Зелена Буковина, 1998, p. 259.

Acțiunile militare pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei au constat în ofensiva trupelor germane și române pentru crearea unor capete de pod în vederea ofensivei ulterioare. Armata Roșie, de asemenea, a făcut încercări de ofensivă la vest de Prut, însă a fost nevoită să se retragă cu pierderi mari. Ordinul privind ocuparea teritoriului părții de nord a Bucovinei a fost dat Armatei a 3-a române, la care a fost atașat un corp de vânători de munte și o brigadă de cavalerie. În 3 iulie a fost declanșat atacul lor în direcția Mihăileni, Noua Suliță și Hotin⁴⁷. Lângă Fântâna Albă infanteria a întâmpinat o rezistență puternică, însă datorită manevrei de ocolire a Armatei a 3-a, garnizoana din Cernăuți a fost nevoită să se retragă. În 5 iulie, fiind amenințate de încercuire, trupele sovietice s-a retras peste Nistru⁴⁸. După retragerea Armatei Roșii, în unele localități din regiunea Cernăuți s-a instaurat anarhia însoțită de reglarea conturilor vechi, răfuiele, omoruri și jafuri⁴⁹.

În perioada 7–12 iulie trupele române au înaintat 140 km spre est și s-au întărit pe Nistru, în apropiere de Romancăuți⁵⁰. În cursul lunii iulie 1941, trupele româno-germane au pus stăpânire pe întreg teritoriul Basarabiei și părții de nord a Bucovinei⁵¹. Vom menționa că în luptele pentru Basarabia, partea de nord a Bucovinei și ținutul Herța trupele române de uscat au pierdut 4 112 soldați, 12 120 de răniți, alte 5 506 persoane au fost date dispărute fără urmă⁵².

După părerea cercetătorului român contemporan P. Moraru, teritoriile Basarabiei și părții de nord a Bucovinei au fost ocupate de către unitățile grupului de armate „General Antonescu” pe baza dreptului la suveranitate. Cercetătorul este convins că dacă aceste teritorii ar fi fost ocupate de Armata a 11-a germană, Reichul ar fi obținut dreptul de ocupant pe perioada de război și atunci România nu ar fi dobândit suveranitatea asupra acestor teritorii, ci doar unele împluterniciri din partea Germaniei. În 9 august 1941, conducerea Wehrmachtului, sub semnătura lui Keitel, referitor la administrarea acestor teritorii, a declarat următoarele: „Având în vedere faptul că Basarabia și Bucovina vor fi retrocedate României conform frontierelor din anul 1939, comandamentul suprem al Armatei Germane împreună cu Serviciul Afacerilor Externe sunt întru totul de acord să lase întreaga Basarabie și Bucovină sub administrația civilă română”⁵³. După părerea istoricilor români V. F. Dobrinescu și I. Constantin, trupele germane „au aplicat dreptul de ocupație doar ca garant (custode) pentru România, tot așa cum Aliații după debarcarea în Normandia în 1944 pentru Franța liberă a generalului De Gaulle”⁵⁴.

⁴⁷ Ион Скурту, Думитру Алмаш, Арманд Гошу и др. История Бессарабии (От истоков до 1998 года), изд. 2-е, перераб. и дополн., Кишинэу, Культ. Общ. «Онисифор и Октавиан Гибу», 2001, p. 232.

⁴⁸ Буковина: историчний нарис, p. 259.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Ион Скурту, Думитру Алмаш, Арманд Гошу, *op. cit.*, p. 232.

⁵¹ *Antonescu: Mareșalul României...*, p. 267.

⁵² *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. 1, București, 1989, p. 374.

⁵³ Cit. după: Pavel Moraru, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941–1944). Administrație. Economie. Societate*, Chișinău, Prut internațional, 2004, pp. 38–39.

⁵⁴ Valeriu Fl. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de al Doilea Război Mondial (1939–1947)*, Iași, Institutul European, 1995, p. 245.

În legătură cu aceasta vom menționa că după intrarea trupelor române în Basarabia, Bucovina și ținutul Herța armata română a continuat acțiunile militare în adâncul teritoriului sovietic. Aceste teritorii româniei le considerau ca fiind ale lor, deoarece în iunie 1940 guvernul de la București și-a dat acordul nu la cedarea Basarabiei și părții de nord a Bucovinei, cum erau interpretate lucrurile în istoriografia sovietică, ci doar la evacuarea acestor teritorii⁵⁵ (de iure, România a cedat teritoriile Basarabiei și părții de nord a Bucovinei mult mai târziu, și anume în 10 februarie 1947, când a semnat Tratatul de Pace de la Paris privind frontiera sovieto-română, potrivit căruia aceasta urma să fie stabilită așa cum era ea la data de 1 ianuarie 1941)⁵⁶. În răspunsul la a doua notă ultimativă a Uniunii Sovietice din 28 iunie se menționa: „Pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, (guvernul român – n.a.) se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic”⁵⁷. Istoricul englez D. Deletant scria în legătură cu aceasta că noul ministru de externe C. Argetoianu „în nota sa privind acceptarea ultimatumului, transmisă lui V. Molotov de către G. Davidescu la 11 dimineața în ziua de 28 iunie, sublinia că România a cedat pentru a evita un război și a fost atent să nu spună nimic care s-ar fi putut interpreta ca o acceptare legitimă a pretențiilor la cele două provincii”⁵⁸.

Însă doctrina acestui război a depășit frontierele României în anul 1918 și avea două aspecte: ideologic (cruciada împotriva comunismului) și militar (atunci când o țară se află în stare de război trupele acestei țări trebuie să meargă până la capătul lumii pentru a câștiga războiul)⁵⁹. În 6 mai 1946, în timpul Procesului de la Nürnberg, la întrebarea președintelui adresată lui Antonescu privind exploatarea Transnistriei, acesta a răspuns în felul următor: „Atunci când Hitler mi-a cerut, eu i-am răspuns că nu am revendicări teritoriale, însă în 1942 a apărut cartea «Istoria Statelor Unite ale Americii», în care se menționa că americanii au pierdut războiul și toți sunt îngrijorați că Germania va câștiga războiul. Dacă s-ar fi întâmplat așa, care ar fi fost consecințele? Știți că Germania își avea agenții săi în Cehoslovacia, în Banatul nostru și dorea să meargă mai departe, să ajungă la Salonic. Se înțelege că dacă ar fi ajuns la Salonic, noi am fi fost prinși în clește. Atunci am hotărât pentru orice eventualitate, în contextul victoriei germane, să ocup Odesa. În alte condiții nici n-aș fi dorit să intru acolo”⁶⁰.

⁵⁵ Vezi: Serghei Hakman, „Măsurile pregătitoare politico-diplomatice și militar-propagandistice ale U.R.S.S. pentru anexarea Basarabiei și a nordului Bucovinei”, în „Analele Bucovinei”, XXVIII, 2 (57), Rădăuți – București, 2021, p. 600; Сергей Гакман, *Проблема Бессарабии та Буковины в міжнародних відносинах: Дипломатичний аспект (березень-червень 1940 р.)* // Питання історії нового та новітнього часу: Збірник наукових статей, Вип. 5, Чернівці, Прут, 1997, pp. 118–119.

⁵⁶ *România în anticamera Conferinței de la Paris. Documente*, coord. Mocanu R., București, Arhivele Naționale ale României, 1996, pp. 413–414; Alexandru Cretzianu, „Politica de pace a României față de Uniunea Sovietică”, în Buzatu Gh., *România cu și fără Antonescu: Documente, relatări și comentarii*, Iași, Moldova, 1991, pp. 64–65.

⁵⁷ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe a României, Fond 1920–1944/ U.R.S.S. Telegramme Moscova 1939–1940, vol. 2, f. 470.

⁵⁸ Dennis Deletant, „The Molotov-Ribbentrop pact and its consequence for Bessarabia: some considerations on the human rights implications”, în „Revue Roumaine d’histoire”, v. 30, Nr. 2–3, p. 225.

⁵⁹ Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 101; *Antonescu. Mareșalul României...*, p. 432.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 433.

Atitudinea liderilor politici ai vremii față de intrarea trupelor române în Basarabia și partea de nord a Bucovinei și pe teritoriul dintre Nistru și Bug a fost diferită. Atât în timpul operațiilor de luptă, cât și după aceea I. Maniu, D. Brătianu și alții socoteau că dacă în faza inițială participarea României la război împotriva URSS era justificată, deoarece avea ca scop recuperarea teritoriilor pierdute în 1940, atunci mai târziu au prevalat ambițiile personale ale mareșalului Antonescu, ceea ce a pus sub semnul întrebării justetea războiului⁶¹. De altfel, anume trecerea armatei române peste Nistru a devenit motivul pentru care României i-au declarat război Marea Britanie (6 iunie 1941), Canada și Noua Zeelandă (8 decembrie 1941), Australia (10 decembrie 1941), Uniunea Africii de Sud (11 decembrie 1941), iar România a declarat război SUA (12 decembrie 1941), la care Statele Unite au răspuns abia peste o jumătate de an (în 6 iunie 1942)⁶².

Vom aminti că pentru schimbarea puterii pe teritoriul Basarabiei și părții de nord a Bucovinei s-au făcut pregătiri până în 22 iunie 1941. Ion Antonescu îl întreba personal pe fiecare ministru cum vede el administrarea viitoare a acestor teritorii. Fiecare minister a elaborat instrucțiuni corespunzătoare privind administrarea și un corp administrativ adecvat⁶³. Respectiv, aparatul administrativ și de menținere a ordinii a fost format încă în aprilie 1941 și până la intrarea în Basarabia și Bucovina își exercita funcțiile în privința orașelor principale din aceste provincii la Iași⁶⁴. Inițial, Ion Antonescu a declarat că se va ocupa el însuși personal de organizarea administrării Basarabiei și Bucovinei⁶⁵, însă necesitatea de a se ocupa de problemele militare l-au silit să transmită majoritatea împuternicirilor de conducere vicepreședintelui. Până în 3 iulie 1941, Ion Antonescu a aprobat „Instrucțiunile provizorii privind administrarea și conducerea Basarabiei”. Regimul stabilit nu era prevăzut în legislația României. După cum explica în ajun vicepreședintele Mihai Antonescu, „până la semnarea decretului de anexiune va funcționa un regim de ocupație militară”. Necesitatea acestui regim era argumentată prin imperativul „de a șterge în aceste teritorii toate urmele bolșevismului”, a asigura adunarea recoltei și a achiziționa produsele de la țărani pentru necesitățile României. Se prevedea formarea unui aparat centralizat de conducere pe teritoriul regiunii ocupate, capabil să asigure o ordine publică puternică și sănătoasă. „Împuternicitul generalului Antonescu pentru administrarea Basarabiei” avea toată puterea politică, militară și administrativă. El era responsabil doar în fața „conducătorului statului”. Se interzicea „oricărui structuri de stat să se amestece în conducerea și administrarea Basarabiei”⁶⁶.

În 9 iulie 1941, vicepreședintele M. Antonescu a declarat în fața presei despre considerentele sale privind instituirea în aceste teritorii a unui regim de ocupație

⁶¹ Ион Скурту, Думитру Алмаш, Арманд Гошу, *op. cit.*, pp. 232–233.

⁶² *Istoria României în date*, pp. 369–370.

⁶³ Pavel Moraru, *op. cit.*, p. 39.

⁶⁴ Ion Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța în văltoarea celui de-al Doilea Război Mondial*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994, p. 73.

⁶⁵ „Bucovina”, 22 iulie 1941.

⁶⁶ Петр Шорников, *op. cit.*, p. 126.

militară, astfel stârnind proteste vehemente din partea partidelor istorice ale României, în special a liderului Partidului Național Țărănesc Iuliu Maniu. Acesta considera că o atare practică „poate avea consecințe foarte grave”. Amintind despre perioada interbelică a administrării românești a Basarabiei și Bucovinei, el menționa că regimurile de odinioară le considerau „niște colonii și le puneau cătușele sistemului centralizat”. I. Maniu nu vedea necesitatea adoptării „unui nou decret de anexiune, care ar fi prezentat într-un alt mod baza juridică a unirii” din 1918, considerând suficientă aplicarea principiului *restitio in integrum*⁶⁷. În urma unor criticilor de acest fel guvernul a renunțat la instaurarea unui asemenea regim.

După încetarea ostilităților, în 12 iulie 1941 corpul administrativ și-a început activitatea în teren, județul Hotin și Bucovina fiind printre ultimele. Încă în 7 iulie 1941 la Cernăuți a fost trimis colonelul Alexandru Rioșanu (ex-subsecretar de stat pentru poliție și siguranță pe lângă Departamentul Internelor). Având titlul neoficial de „guvernator”, acesta, împreună cu generalul P. Dumitrescu, comandantul Armatei a 3-a române, a început să administreze Bucovina. Provizoriu a fost creat un Consiliul de Stat al Bucovinei, compus din reprezentanți ai structurilor militare și civile. Mai târziu a fost organizat Guvernământul provinciei Bucovina, care îndeplinea atât funcții legislative, și cât și executive.

Ion Antonescu l-a înputernicit cu administrarea Basarabiei pe generalul C. Voiculescu (înlocuit în iulie 1943 de generalul O. Stavrat), care avea și „misiunea de a unifica regimul de conducere al Basarabiei și Bucovinei și a urmări să se înfăptuiască măsuri identice și să se creeze un regim asemănător în ambele provincii”⁶⁸. Împreună cu generalul lucra o echipă de consilieri. În scurt timp această echipă a fost completată cu un corp întreg de consilieri germani în frunte cu secretarul de stat Pflaumer, numit consilier al lui C. Voiculescu. Pflaumer era însoțit de Reinhardt (cu reședința la Chișinău) și T. Ellgering (cu reședința la Cernăuți). Consilieri germani au fost incluși și în comisia administrativă, alcătuită în cea mai mare parte din români, care urma să elaboreze „legea administrativă” și s-o aplice în teritoriile respective⁶⁹.

În 25 iulie 1941, C. Voiculescu a emis un decret privind organizarea administrativă provizorie a Basarabiei și Bucovinei. Au fost reînființate județele conduse de prefecți, s-a stabilit cercul de înputerniciri ale autorităților locale. La nivel de județ funcționau direcții financiare, de construcții, de mobilizare, pentru agricultură etc. Județele au fost împărțite în plăși și comune conduse de primari. În Basarabia au fost deschise reprezentanțe ale unor ministere din România, și anume de război, al administrației, pentru învățământ și cultură, finanțe, sănătate, al muncii, justiției, propagandei⁷⁰. În aceeași zi, guvernul

⁶⁷ Pavel Moraru, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941–1944). Administrație. Economie. Societate*, Chișinău, Prut internațional, 2004, p. 41.

⁶⁸ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare se va cita: A.N.R.M.), Fond. 706, inv. 1, dosar. 69, f. 8; Anatol Petrencu, *Basarabia în al Doilea Război Mondial. 1940–1944*, Chișinău, Liceum, 1997, p. 90; Anton Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria*, Chișinău, Editura „AIVA”, 1995, p. 367.

⁶⁹ Arhiva Ministerului Apărării Naționale al României, Fond *Microfilme*, rola 11, cadru 19.

⁷⁰ Anton Moraru, *op. cit.*, p. 367.

României a înființat un organ de comunicație cu administrațiile acestor teritorii numit Cabinetul civil-militar pentru administrarea Basarabiei și Bucovinei (CBB)⁷¹, condus de Ovidiu Vlădescu, secretar general al Președinției Consiliului de Miniștri al României. Însă statutul Basarabiei și Bucovinei în sistemul statului român a rămas încă mult timp nedefinit.

Concepția, principiile și sarcinile primordiale ale administrației românești au fost formulate în „Directivele și dispozițiile date inspectorilor administrativi și pretorilor trimiși în Basarabia și Bucovina”, făcute public în ziua de 3 iulie, în cadrul unei conferințe la Ministerul de Interne al României, de vicepreședintele M. Antonescu. Acestea cuprindeau: 1) reorganizarea structurală, pe care el a numit-o „purificare etnică”, a acestor regiuni; 2) aprovizionarea populației cu produse alimentare, mărfuri de primă necesitate, combustibil etc.; 3) organizarea producției; 4) adunarea recoltei anilor 1940/41; 5) restabilirea comunicațiilor și organizarea transportului; 6) alcătuirea unui inventar general al bunurilor, a unui recensământ al populației și al proprietății; 7) înfăptuirea reformei monetare etc.⁷²

S-a hotărât ca organizarea administrativă și realizarea conducerii să se facă în două etape. Prima etapă, preliminară, prevedea că structura organizatorică și funcțiile administrative vor fi orientate la soluționarea necesităților urgente, arzătoare. Această etapă urma să dureze până la încheierea ostilităților și clarificarea situației juridice. În această perioadă toate hotărârile erau luate de administrațiile militare. Unicele acte normative erau considerate „ordinele militare pentru stabilirea ordinii publice conform necesităților administrației de ocupație”. În prima etapă administrația civilă nu emitea directive, iar reprezentanții ei se aflau în funcții doar formal pentru pregătirea organizatorică a reformei care urma să fie realizată în etapa a doua. De asemenea eu ajutau autorităților militare în soluționarea celor mai actuale sarcini. Etapa a doua trebuia să devină o perioadă a aplicării „noilor principii de organizare administrativă”. La această etapă finală urma să se treacă atunci când „operațiunile preliminare de stabilire a ordinii, realizarea purificării etnice și politice și restabilirea vieții economice vor fi considerate îndeplinite”⁷³.

Statutul definitiv și organizarea administrativ-teritorială a Bucovinei au fost stabilite în Decretul-lege din 3 septembrie 1941 pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei. Potrivit acestui document Bucovina era considerată provincie aparte având administrație proprie, statut de persoană juridică și buget propriu, cu centrul administrativ la Cernăuți. Administrația provinciei era subordonată direct „conducătorului statului”, de asemenea ea colabora și se subordona guvernului⁷⁴.

Potrivit organizării administrativ-teritoriale, din provincia Bucovina făceau parte județele Câmpulung (cu plășile Dorna, Gura Humorului și Câmpulung Moldovenesc), Rădăuți (cu plășile Seletin, Ștefan-Vodă și Siret), Suceava (cu plășile Storoișeni, Vașcăuți și Vijnița), Cernăuți (cu plășile Cernăuți, Cozmeni și

⁷¹ Петр Шорников, *op. cit.*, pp. 126–127.

⁷² Pavel Moraru, *op. cit.*, pp. 39–40.

⁷³ Pavel Moraru, *op. cit.*, p. 41.

⁷⁴ „Monitorul Oficial al Bucovinei”, Cernăuți, 1 octombrie 1941, nr. 2, p. 25.

Zastavna) și Hotin (cu plășile Sulița [în prezent Noua Suliță – n.a.], Lipcani, Chelmenți, Briceni și Securenii), iar ulterior și județul Dorohoi⁷⁵.

Organizarea administrativă a județelor și conducerea lor erau identice cu cele stabilite în Dispozițiunea din 22 iulie 1941, întrucât acest Decret-lege nu era decât finalizarea procedurii prevăzute în respectiva dispozițiune.

Spre deosebire de provincie, județul nu avea statut de persoană juridică, respectiv nici buget propriu. În calitate de prefecți erau numiți profesori de la instituțiile de învățământ superior sau ofițeri în grad militar nu mai mic decât locotenent-colonel. Unitățile teritoriale ale serviciilor exterioare ale direcțiilor, ca, de exemplu, inspectoratele școlar, sanitar, financiar etc. erau limitate în teritoriu și împuterniciri la nivelul plășilor; cu excepția celor cu caracter economic. Plășile, ca și județele, nu aveau nici statut de persoană juridică, nici bugete proprii⁷⁶.

În acest context e cazul să menționăm că în 24 iulie, în cadrul vizitei sale la Cernăuți, generalul Ion Antonescu a decis includerea în componența provinciei Bucovina a județului Hotin și ținutului Herța, care la acea dată ținea de județul Dorohoi. Conform Decretului nr. 873 din 4 octombrie 1941, semnat de prim-ministrul Mihai Antonescu, privind modificarea art. 15 al respectivului Decret-lege pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei, județul Dorohoi (împreună cu ținutul Herța) a fost inclus în componența provinciei Bucovina⁷⁷.

În genere, ținutul Herța a avut mult de suferit din cauza reformelor administrativ-teritoriale. Istoricul român Nicolae Ciachir chiar admite includerea, în 1940, a Herței în componența URSS. Astfel, în anul 1938, în România s-au făcut schimbări administrativ-teritoriale, fiind lichidate cinci dintre cele mai mici județe. Județele Storojineț, Rădăuți și Suceava au fost unite în județul Suceava cu reședința la Rădăuți. În același timp plasa Herța a fost trecută în componența județului Cernăuți. Astfel, în opinia acestui cercetător, ținutul Herța a nimerit în sfera revendicărilor teritoriale sovietice⁷⁸. După părerea noastră însă, modificările teritoriale în legătură cu ținutul Herța au fost dictate de necesitatea de a asigura o cale de comunicație cu teritoriul Basarabiei în contextul intereselor geopolitice și geostrategice ale URSS⁷⁹.

Trebuie subliniat și faptul că, afară de provinciile Basarabia și Bucovina, în teritoriul dintre Nistru și Bug a fost creată o unitate administrativă nouă denumită Transnistria. Decretul pentru instaurarea administrației românești în acest teritoriu a fost semnat de Ion Antonescu în 19 august 1941. În componența noii unități administrative au intrat teritoriul fostei Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, regiunea Odesa, raioanele de sud ale regiunii Vinița și câteva raioane din regiunea Nikolaev cu o suprafață de 39 733 km² și o populație de

---

⁷⁵ Державний архів Чернівецької області (în continuare – ДАЧО), фонд Р-302, оп. 3, спр. 297, арк. 1.

⁷⁶ Pavel Moraru, *op. cit.*, p. 57.

⁷⁷ „Monitorul Oficial al Bucovinei”, Cernăuți, 1940, 15 oct., Nr. 3., p. 53.

⁷⁸ Nicolae Chiachir, *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui de-al II-lea Război Mondial*, București, Oscar Print, 1999, p. 122.

⁷⁹ Vezi Сергій Гакман, *Бессарабія та Буковина між миром і війною*, pp. 179–180.

2 316 266 mii de locuitori⁸⁰. Conform „înțelegerii Tătăranu-Hauffe” din 30 august 1941, între reprezentanții comandamentului român și german, România a obținut mandatul Germaniei asupra administrării și exploatării economice a teritoriului dintre Nistru și Bugul de Sud („Transnistria”) și regiunii dintre Bug și Nipru. În felul acesta a fost stabilită o linie dublă de demarcare: una de-a lungul Nistrului, care separa România de zona sa proprie de ocupație, și alta de-a lungul Bugului de Sud, care despărțea linia de ocupație română de cea germană⁸¹. Teritoriul a fost împărțit în 13 județe și 6 raioane. În fruntea județelor erau numiți prefecți, iar raioanele erau conduse de pretori⁸².

Totodată, din punct de vedere formal, „Transnistria” n-a fost încorporată statului român. În actele juridice se menționează că în provincie a fost numită o administrație civilă care se subordona totalmente comandamentului militar. Statutul politic al „Transnistriei” în anii 1941–1944 era dictat de realitățile politico-militare ale timpului. Conducerea României, evitând formulările clare și fără echivoc, a reușit să obțină mandatul pentru exploatarea economică a teritoriului dintre Nistru și Bugul de Sud. Politica regimului de ocupație, promovată în „Transnistria”, arată că acest teritoriu a avut o importanță deosebită pentru România atât din punct de vedere politico-militar, cât și economic. Proclamarea teritoriului dintre Nistru și Bugul de Sud ca „teritoriu de ocupație militară provizorie” era calificată de oficialitățile de la București ca o măsură preliminară.

În pofida statutului nedeterminat al Transnistriei, autoritățile românești s-au străduit să folosească din plin potențialul ei economic. Exportul în masă de materii prime și produse agricole a devenit sarcina primordială a „valorificării economice a Transnistriei”. Autoritățile de ocupație plănuiau valorificarea pământurilor anexate prin colonizarea raioanelor agricole cu populație adusă din România. Un aspect important al colonizării Transnistriei a fost românizarea masivă și deportarea peste hotarele provinciei a populației neromânești. Totodată, în teritoriile ocupate de români au fost păstrate toate gospodăriile agricole colective și de stat, iar lucrările agricole se desfășurau în regim de „mobilizare la muncă”. În ceea ce privește „valorificarea” pământurilor dintre Bugul de Sud și Nistru, administrația românească de ocupație a urmat calea dezindustrializării provinciei, fapt dovedit prin evacuarea masivă a mașinilor și utilajului fabricilor și uzinelor.

Autoritatea în regiune era transmisă „cu puteri depline” reprezentantului liderului român prof. Gheorghe Alexianu, conferențiar la Universitatea din București. Spre deosebire de guvernatorii Basarabiei și României, acesta era subordonat nu doar „conducătorului”, ci și Președinției Consiliului de Miniștri al României⁸³. În septembrie 1941, și Transnistria a fost subordonată CBB, abrevierea respectivă completându-se cu încă o literă – inițiala denumirii guvernământului⁸⁴.

⁸⁰ Anton Moraru, *op. cit.*, p. 368.

⁸¹ O. В. Новосьолов, *op. cit.*, p. 5.

⁸² Anton Moraru, *op. cit.*, p. 368.

⁸³ A.N.R.M., Fond 706, inv. 1, dosar 517, f. 8.

⁸⁴ „Bucovina”, 28 septembrie 1941; Т. Вінцовський, Г. Кязимова, М. Михайлуца, В. Щетніков, *Окупаційний режим в губернах «Трансїстрія»*, p. 414, URL: <http://histans.com/LiberUA/978-966-00-1063-5/13.pdf>.

Totuși, nu se poate vorbi despre o independență absolută a administrației românești în aceste teritorii. În 27 septembrie, misiunea militară germană din București a transmis Statului Major al armatei române instrucțiuni privind funcțiile trupelor române de ocupație în regiunea dintre Bug și Nistru. Acestea erau însărcinate cu paza obiectivelor militare și industriale, a șoselelor și căilor ferate, podurilor, aerodromurilor, porturilor, liniilor de legătură telefonică și telegraf, „prevenirea rebeliunilor, grevelor, spionajului”. Pentru îndeplinirea acestor sarcini părții române i se propunea să repartizeze nouă unități mari, inclusiv două brigăzi de cavalerie, un corp de armată și două corpuri din rezerva statului major, artilerie de coastă, avioane de vânătoare și mijloace de apărare antiaeriană. În data de 30 august 1941, la Bender a fost semnat un acord între conducerea militară a Germaniei și cea a României în care erau reglementate drepturile și obligațiile părților în domeniul respectiv. În acord se stipula că toate mijloacele de legătură „se află la dispoziția trupelor operative sub conducerea comandamentului german al transporturilor”. La Odesa urmau să fie înființate o administrație de transport germană și „comenduirea de telecomunicații a armatei germane”. Portul Odesa, economia, transporturile și telecomunicațiile Transnistriei erau luate sub controlul nemților⁸⁵.

Organizarea administrativă în teritoriile Basarabiei și Bucovinei era în mare măsură asemănătoare cu structurile administrative din alte părți ale României. Corpul administrativ era alcătuit din guvernatorul provinciei, directorate de profil și consilii provinciale de coordonare și îndrumare generală a activității administrative.

Administratorul general era guvernatorul provinciei. Fiind împuternicitul lui Ion Antonescu și numit de acesta, el purta răspunderea în fața lui de conducerea generală a provinciei. Totodată, el răspundea și în fața guvernului pentru realizarea programului de activitate al acestuia. De fapt, guvernatorul era șeful ierarhic al întregului aparat de stat în provincie, cu excepția structurilor subordonate direct organelor puterii centrale (nemijlocit ministerelor), și anume: poliția, jandarmeria, siguranța statului, învățământul superior, căile ferate, porturile, căile navigabile, drumurile naționale și vămile, casele autonome și unitățile comerciale de stat. Guvernatorul era împuternicit și avea dreptul să adopte hotărâri, dispoziții și instrucțiuni obligatorii pentru întreaga Bucovină. Totodată, el conducea poliția provinciei și răspundea de ordinea publică. În această calitate el avea dreptul să dea ordine poliției, Siguranței și să solicite intervenția armatei în caz de necesitate⁸⁶.

Organele administrative ale conducerii erau directoratele: directoratul afacerilor administrative; finanțelor; agriculturii și domeniilor; economiei naționale; învățământului și cultelor; muncii și asigurărilor sociale; lucrărilor publice și al comunicațiilor; sănătății; românizării; colonizării și inventarului cu serviciile administrative respective. Din ordinul guvernatorului ele puteau fi unite. Directorul afacerilor administrative îl înlocuia pe guvernator în lipsa acestuia.

---

⁸⁵ Петр Шорников, *op. cit.*, pp. 126–127.

⁸⁶ „Buletinul administrației provinciale a Bucovinei”, Cernăuți, 1941, Nr. 1, 1 septembrie, p. 25.

Șefii directoratelor erau numiți de conducătorul statului I. Antonescu la propunerea ministrului de resort cu acordul guvernatorului. Ei se subordonau guvernatorului, erau obligați să respecte legile, regulamentul și instrucțiunile ministerelor corespunzătoare. Totodată, ei aveau dreptul soluționării definitive a tuturor problemelor direcțiilor în cadrul împuternicirilor acordate fără să apeleze la intervenția ministerului. Toate directoratele aveau subdiviziuni structurale conduse de directorii adjuncți, șefii de servicii, secții sau birouri⁸⁷.

Consiliul provincial de coordonare și îndrumare generală a activității administrative, compus din șefii directoratelor, era organul consultativ al guvernatorului și prezidat de acesta⁸⁸.

În baza aceluiași Decret-lege din 3 septembrie 1941, pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei, controlul statului se efectua prin Corpul de Comisari Generali pentru Basarabia și Bucovina, înființat pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri. Acest organ era format din 8 comisari (funcționari de rang superior nu mai tineri de 30 de ani) și avea următoarele atribuții: 1) supravegherea îndeplinirii întocmai și la timp a dispozițiilor șefului statului; 2) verificarea îndeplinirii de către fiecare departament a programelor de activitate ale guvernului; 3) controlul respectării neabătute a legilor în vigoare, dispozițiilor și instrucțiunilor în procesul guvernării⁸⁹.

Decretul mai prevedea convocarea lunară a unei ședințe a Consiliului de Miniștri consacrată special problemelor administrării Basarabiei și Bucovinei (mai târziu și Transnistriei), la care guvernatorii respectivi trebuiau să participe în mod obligatoriu.

O noutate administrativă a acestui document era organizarea plășilor în teritoriile respective. Spre deosebire de organizarea administrativă a altor teritorii din România regală, în care prefecturile îndeplineau doar funcții de control, întreaga răspundere și inițiativă aparținând ministerelor, în Basarabia și Bucovina ele au fost scutite de aceste funcții, fiind organizate ca unități tehnice și administrative pentru satisfacerea nevoilor agricole, economice, sanitare⁹⁰.

La nivelul primăriilor satelor erau formate consilii din primar (președintele consiliului), preot, directorul școlii, agronom, inginerul silvic, medicul sanitar, învățători, notar, precum și un țăran-agricultor fruntaș. Ultimul avea sarcina da a asigura o anumită legătură între membrii consiliului și țărani și de-ai îndemna pe aceștia la muncă și disciplină. În Instrucțiunile aprobate prin Dispoziția guvernatorului Bucovinei nr. 1402/1941, din 4 octombrie 1941 erau stabilite îndatoririle fiecărui membru al consiliului⁹¹.

Se înțelege că administrația românească întâmpina și anumite probleme cu personalul. În primăvara și vara anului 1942 a început să se facă tot mai simțit

---

⁸⁷ *Ibidem*, p. 25–26.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 26.

⁸⁹ „Monitorul Oficial al Bucovinei”, 1941, Nr. 2, 1 octombrie, pp. 25–29.

⁹⁰ ДАЧО, фонд Р-662, оп. 1, стр. 738, арк. 2; „Buletinul administrației provinciale a Bucovinei”, 1941, 1 septembrie, Nr. 1, p. 27.

⁹¹ ДАЧО, фонд Р-662, оп. 1, стр. 107, арк. 1–4.

deficitul de funcționari publici. De exemplu, mulți notari veniți în partea de nord a Bucovinei în scurt timp s-au întors în adâncul țării, având „interese materiale și de familie în localitățile de unde proveneau”, iar notarii din sudul ținutului erau nevoiți să deservească și 2-3 comune, unii dintre ei îndeplinind concomitent și funcția de primar⁹². În 23 iulie 1942 guvernatorul Bucovinei a cerut să se trimită la lucru în ținut 60 de notari, această rugămintă fiind foarte greu de îndeplinit.

La începutul anului 1943 s-a încercat înlocuirea în administrații a funcționarilor din rândul militarilor (aceștia urmând să se întoarcă în armată) cu funcționari civili (așa cum s-a procedat și în organele puterii centrale: la începutul conducerii lui I. Antonescu guvernul său era compus din 25 de persoane, dintre care 16 erau militari, însă de tot în perioada conducerii sale, adică din ianuarie 1941 și până în august 1944, din cele 48 de persoane aflate la conducerea ministerelor doar 20 au fost militari, ceilalți 28 – civili)⁹³.

Printre alte probleme cu care s-au confruntat o parte a funcționarilor veniți în Bucovina era și asigurarea insuficientă cu produse și mărfuri de primă necesitate, precum și lipsa de spațiu locativ. Totuși, unii funcționari reușeau să ocupe câte 23 apartamente cu 45 camere. După cum menționa adjunctul judecătorului orașului Chelmenți (care atunci făcea parte din județul Hotin), mulți funcționari care au venit doar cu o valiză „acum au averi de milioane”. Anume și din aceste motive atitudinea populației față de administrația românească nu era dintre cele mai bune. După cum mărturiseau unii contemporani, încă niciodată nu s-au făcut atâtea abuzuri ca în primele două luni de administrație românească⁹⁴. Însă abuzurile continuau să aibă loc. Ele au căpătat proporții deosebit de mari în cadrul directoratului pentru românizare, colonizare și inventar. În legătură cu aceasta, în 21 martie 1942 guvernatorul Bucovinei s-a văzut nevoit să se adreseze cu un raport informativ către Consiliul de Miniștri, în care erau descrise toate abuzurile comise de directorul acestui departament E. Pavelescu⁹⁵.

O componentă a politicii României în Basarabia și Bucovina erau măsurile de românizare și colonizare, menite să contribuie la „întărirea elementului românesc” în aceste teritorii. În cadrul acestei politici era promovată „migrarea forțată a întregii populații neromânești” astfel încât valoarea totală a pământurilor și averilor care au trecut în subordinea departamentului pentru românizare și colonizare în luna decembrie 1941 se ridica la 17 miliarde de lei. Totodată, măsurile agrare și de colonizare ale României erau orientate la consolidarea marilor domenii funciare, însoțite de întoarcerea în provincie a marilor proprietari de pământ, care au emigrat în 1940.

Măsurile de românizare și colonizare erau însoțite de politica „mobilizării la muncă”. Toată populația rurală aptă de muncă, în vârstă de la 12 la 70 de ani, era mobilizată la munci agricole. Autoritățile românești calificau neîndeplinirea ordinului de „mobilizare la muncă” drept „sabotaj economic” care era aspru

---

⁹² Pavel Moraru, *op. cit.*, p. 42.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, pp. 48–49.

⁹⁵ ДАЧО, фонд Р-662, оп. 1, спр. 677, арк. 1–14.

pedepsit. La românizarea obiectivelor industriale și comerțului participau industriașii din Vechiul Regat. Autoritățile centrale de la București au creat toate condițiile ca în guvernămintele Basarabiei și Bucovinei acestea să fie trecute în proprietatea lor în condiții avantajoase.

Instaurarea suveranității românești a generat și reorganizarea vieții social-economice conform cerințelor legislației în vigoare. Principiile fundamentale, după care se conducea administrația românească în acest domeniu, era caracterul național și social. În economie, sarcina organelor administrative române era concentrarea în scopul „creării unor întreprinderi rentabile, care să răspundă la nevoile statului”, refacerea întreprinderilor vechi și crearea unor întreprinderi noi de prelucrare a producției agricole. Pentru participarea la exploatarea economică a teritoriilor ocupate întreprinderilor românești li s-au promis accesul la materiile prime blocate pentru necesitățile războiului. De asemenea, a fost pusă sarcina „românizării muncii” prin înlăturarea din industrie și transporturi a „elementului neromânesc”⁹⁶.

Printre sarcinile de prim-ordin ale autorităților regionale se înscria și organizarea personalului muncitoresc. Se prevedea ca deficitul brațelor de muncă să fie depășit pe contul muncitorilor din Vechiul Regat.

În ceea ce privește proprietatea, conform hotărârii guvernului, după încheierea recensământului proprietăților și populației proprietățile trebuiau restituite foștilor refugiați; mai trebuia soluționată și problema proprietății bucovinenilor care nu s-au refugiat după alipirea Basarabiei și părții de nord a Bucovinei la URSS, precum și a proprietăților nerevendicate. Privatizarea urma să se facă prin colonizarea ținutului, mai ales a teritoriilor de frontieră, doar cu elemente românești. Noul regim privind proprietățile agricole prevedea asigurarea cu inventar corespunzător și organizarea producției prin atragerea gospodăriilor individuale la planul agricol subordonat interesului economic general, precum și datorită obligativității muncii și îndeplinirii obligatorii a planului de producție la nivel național⁹⁷.

Autoritățile românești acordau o mare importanță politicii în domeniul culturii și învățământului în aceste provincii. Activitatea principală a directoratului pentru învățământ era orientată la educarea elevilor în spiritul „patriotismului românesc”. Dacă nemții admiteau în teritoriile ocupate de ei ale URSS doar școlile primare, în provinciile la care ne referim se introducea învățământul de șase ani (școlarizarea era cu plată)⁹⁸. Jandarmeria și serviciile speciale verificau sistematic loialitatea învățătorilor și devotamentul lor față de regim.

În timpul războiului s-au produs mari schimbări în structura demografică a provinciei, care și-au găsit oglindirea în rezultatele recensământului populației,

---

⁹⁶ И. Терлюк, „Установление и особенности деятельности румынской оккупации на юго-западной части Украины (1941–1944 гг.)”, în Conferința științifică internațională „Operațiunea Iași-Chișinău: mituri și realități. A 70-a aniversare a eliberării Moldovei și Europei de Sud-Est de ocupația fascistă” / «Ясско-Кишиневская операция: мифы и реалии. К 70-летию освобождения Молдовы и Юго-Восточной Европы от фашистской оккупации» (Chișinău, 21–25 august, 14–17 septembrie 2014, Chișinău, 2014, p. 17.

⁹⁷ Pavel Moraru, *op. cit.*, pp. 167–168.

⁹⁸ И. Терлюк, *op. cit.*, pp. 17–18.

organizat de către autoritățile românești de ocupație. Populația Bucovinei era în mod tradițional polietnică. În consecința evenimentelor tragice din cel de-al doilea război mondial populația provinciei s-a redus substanțial. Față de minoritățile naționale administrația românească a dus o politică de „purificare etnică”.

Atitudinea față de persoanele aparținând diferitelor grupuri etnice era diferită. În cea mai avantajoasă situație se aflau românii. De o atenție deosebită se bucurau ucrainenii românizați. Pentru ei se organizau seminare didactice, se difuzau gratuit filme propagandistice, erau deschise cluburi de cultură. La această activitate erau atrași învățătorii și preoții.

Totodată, creștea numărul românilor cu nume de familie ucrainizate în legătură cu încercările de a evita mobilizarea și trimiterea pe front, întrucât ucrainenii erau scutiți de mobilizare. Faptul că ei sunt ucrainenii putea fi „demonstrat” doar cu ajutorul unor martori⁹⁹. În același timp exista și posibilitatea de a schimba numele de familie ucrainene, rusești, germane în românești. Această procedură era gratuită și în 1 august 1941 administrația provinciei chiar s-a adresat Ministerului Justiției al României cu rugămintea de a o simplifica¹⁰⁰.

De asemenea, administrația Bucovinei acționa în direcția românizării anumitor toponime. Astfel, în 2 martie 1942 a fost aprobat un decret-lege respectiv, prin care erau schimbate pe românește denumirile unor localități¹⁰¹.

O categorie aparte a populației o constituiau românii strămutați în Bucovina din Transilvania, care în baza arbitrajului de la Viena a fost trecută la Ungaria. Ei primeau de la stat un ajutor bănesc de la 100 până la 1 000 de lei, locuințe și pământ. Unii erau așezați în localități ucrainene. În marea majoritate a cazurilor ucrainenii îi considerau drept instrument al autorităților pentru deznaționalizarea lor, care urmau să le ocupe locul în rezultatul politicii de „purificare etnică”¹⁰².

Foarte activă era populația de etnie ucraineană a ținutului. În timpul retragerii Armatei Roșii ucrainenii au format unități paramilitare care împiedicau promovarea politicii „pământului ars”. Mai târziu ei s-au opus instaurării administrației românești în Bucovina, visând la crearea unui stat ucrainean propriu¹⁰³. Majoritatea naționaliștilor ucrainenii activi din Bucovina în luna iulie 1941 au trecut în Galiția, unde au format un detașament bucovinean sub conducerea lui P. Voinovskii¹⁰⁴. Acei care au rămas opuneau o rezistență pasivă autorităților române: refuzau să participe la refacerea podurilor distruse, sabotau lucrările agricole, se eschivau de la plata impozitelor. Cei mai consecvenți adepți ai naționalismului ucrainean erau persecutați de jandarmi și trimiși în lagăre¹⁰⁵. În mediul ucrainenilor creșteau și nemulțumirile de ordin social-economic, deoarece funcționarii și pensionarii de etnie ucraineană, care au rămas în Bucovina

⁹⁹ Pavel Moraru, *op. cit.*, p. 103.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 42.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 104.

¹⁰² *Ibidem*, pp. 104–105.

¹⁰³ ДАЧО, фонд Р-307, оп. 3, спр. 4, арк. 18-19; Cristian Troncotă, Alin Spănu, *op. cit.*, p. 223.

¹⁰⁴ Буковина: історичний нарис, p. 261.

¹⁰⁵ ДАЧО, фонд Р-307, оп. 3, спр. 4, арк. 7–9.

în perioada sovietică, erau concediați și lipsiți de pensii¹⁰⁶. Un pericol deosebit de serios pentru ucraineni erau „purificările etnice”, întrucât în planul realizării lor se preconiza strămutarea a circa unui milion de persoane nu doar din Bucovina și Basarabia, ci și din delta Dunării în regiunile la est de Nistru¹⁰⁷.

Deosebit de nefastă, chiar criminală a fost comportarea autorităților române cu populația evreiască a ținutului. Conform Ordinului nr. 43/42 al guvernatorului Bucovinei, generalului Corneliu Calotescu din 30 iulie 1941, începând cu data de 4 septembrie toți evreii, indiferent de vârstă, profesie sau cetățenie (mai târziu, sub presiunea unor misiuni diplomatice, Ministerul de Externe a introdus o modificare conform căreia această dispoziție nu se răspândea asupra cetățenilor străini¹⁰⁸), erau obligați să poarte un semn distinctiv corespunzător – o stea galbenă cu șase colțuri¹⁰⁹, iar Oficiul județean Cernăuți al evreilor a fost obligat să confecționeze stele tipizate pentru toți membrii acestei comunități și să le înmâneze concomitent împreună cu numărul de identificare respectiv¹¹⁰. Erau exceptați evreii care au trecut la creștinism ori s-au căsătorit cu persoane de religie creștină până la data 4 octombrie¹¹¹. În localitățile sătești s-au înmulțit cazurile de expropriere a bunurilor evreilor¹¹². Specialiștii din această categorie a populației (medicii, dentiștii, avocații, inginerii) trebuiau să scrie „evreu” pe tăblițele de la cabinetele lor. Evreilor li s-a interzis să circule prin oraș în grupuri mai mari de trei persoane, ei aveau dreptul să facă piața doar de la ora 9.30 până la 11.00 (pâine puteau să cumpere de la ora 6 dimineața)¹¹³. Nerespectarea acestor restricții de către evrei și apropiații lor se pedepsea cu moartea¹¹⁴. De asemenea, evreilor le era interzis să angajeze lucrători de religie creștină sub amenințarea cu internarea împreună cu întreaga familie într-un lagăr de concentrare¹¹⁵.

Aceasta era o componentă a politicii generale de stat. Vom menționa că la 7 iulie 1941, pe un raport secret al SRI, în care erau vizate persoane care au ajutat puterii sovietice după 28 iunie 1940 și au desfășurat o anumită activitate antiromânească, generalul I. Antonescu a scris cu mâna sa următoarele rezoluție: „Să fie închise toate cafenelele evreiești din Moldova. Să fie identificați – pe regiuni – toți jidanii, agenții comuniști și simpatizanții lor”. Totodată el a dispus să fie studiată activitatea lor în Basarabia și Bucovina în timpul perioadei bolșevice¹¹⁶.

De asemenea, viceprim-ministrul României Mihai Antonescu, la ședința Consiliului de Miniștri din 3 iulie, menționa: „Doresc să vă aduc la cunoștință că domnul general Antonescu consideră că purificarea națională, care trebuie făcută în Basarabia, necesită din partea noastră o izolare totală a Basarabiei și Bucovinei de

¹⁰⁶ ДАЧО, фонд Р-307, оп. 2, спр. 106, арк. 1-13; Буковина: історичний нарис, р. 259.

¹⁰⁷ И. Терлюк, *op. cit.*, pp. 17–18.

¹⁰⁸ ДАЧО, фонд Р-307, оп. 3, спр. 13, арк. 73.

¹⁰⁹ *Ibidem*, арк. 1, 71.

¹¹⁰ *Ibidem*, арк. 70.

¹¹¹ *Ibidem*, арк. 1, 71.

¹¹² „Bucovina”, 20 august 1941.

¹¹³ ДАЧО, фонд Р-662, оп. 1, спр. 2, арк. 3.

¹¹⁴ *Ibidem*, арк. 3.

¹¹⁵ *Ibidem*, арк. 9.

¹¹⁶ *Mareșalul Ion Antonescu. Secretele guvernării*, p. 73.

altă parte a Regatului [Vechiului Regat – n.a.]... Din această cauză regimul juridic al Basarabiei și Bucovinei va fi un regim cu totul specific”¹¹⁷. Mai târziu, la ședința guvernului din 8 iulie 1941 el a declarat, între altele: „Cu riscul de a nu fi înțeles de unii tradiționaliști care mai pot fi printre dv., eu sunt pentru migrarea forțată a întregului element evreu din Basarabia și Bucovina, care trebuie zvârlit peste graniță. De asemenea eu sunt pentru migrarea forțată a elementului ucrainean, care nu are ce căuta în acest moment [...] Nu știu peste câte veacuri neamul românesc se va mai întâlni cu libertatea de acțiune totală, cu posibilitatea de purificare etnică și revizuire națională... Dacă este nevoie, să trageți cu mitraliera”¹¹⁸.

Anume în acest context se înscriau „purificarea etnică” și „migrarea forțată” a evreilor, desfășurate de autoritățile române în Basarabia și partea de nord a Bucovinei în anii 1941–1942. În lunile iulie–august 1941 evreii din localitățile rurale și orașe au fost adunați în lagăre provizorii. De altfel, în toamna anului 1941, la Cernăuți a fost înființat un ghetou în care au fost mânăți aproape toți evreii orașului. După cum consideră cunoscutul istoric român Dinu Giurescu, făcând referire la raportul din decembrie 1941 către mareșalul Antonescu (gradul de mareșal i-a fost acordat la 21 august 1941¹¹⁹), internarea evreilor în lagăre provizorii era însoțită de execuții sumare: la Storjineț (4–5 august) – 210 persoane; la Visterniceni (1 august, în apropiere de Chișinău) – 411 persoane; la Ghidighici (15 august, tot în apropiere de Chișinău) – 325 de persoane; la Tătărești – (Ackerman, Belgorod-Dinstrovski) – 451 persoane; pe traseul Secureni – Coșnăuți (11 august) – circa 500 de persoane¹²⁰. După părerea cercetătorului izraelian Yitzhak Arad, fostul președinte al conducerii centrale a Memorialului Victimelor Holocaustului „Yad Vashem”, pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei grupul german de exterminare D și unitățile de forță române au nimicit în câteva luni 150 000 de persoane¹²¹.

În septembrie 1941 a început deportarea evreilor în Transnistria – teritoriul dintre Nistru și Bug pe care trupele române l-au ocupat în baza înțelegerilor de la München cu Hitler din 25 mai¹²². Nemijlocit de „problema evreiască”, adică de deportarea evreilor, alegerea persoanelor care puteau să rămână pe loc (inclusiv de elaborarea criteriilor de selecție) se ocupa Cabinetul Militar¹²³. Ei erau deportați în convoaie de cel mult 1 600 de persoane (inclusiv copiii)¹²⁴. Se deplasau pe jos,

¹¹⁷ Serghei Nazaria, *Holocaust: File din istorie: (pe teritoriul Moldovei și în regiunile limitrofe ale Ucrainei în anii ocupației fasciste, 1941–1944)* / Sergiu Nazaria; Inst. de Stat de Relații Int. din Moldova. Asoc. Evreilor din Moldova – foștii deținuți ai getourilor și lagărelor de concentrare fasciste. Univ. Slavonă din Rep. Moldova, Chișinău, F. E. -P. „Tipogr. Centrală”, 2005, p. 75.

¹¹⁸ Ș. Andreescu, D. Berindei, S. Brezeanu, D. Giurescu, *O istorie a românilor: Studii critice*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvănene, 1998, p. 281.

¹¹⁹ „Bucovina”, 26 august 1941.

¹²⁰ Ș. Andreescu, D. Berindei, S. Brezeanu, D. Giurescu, *op. cit.*, p. 281.

¹²¹ И. Арад, *Холокост. Катастрофа еврейского еврейства (1933–1945)*. Сб. статей, Иерусалим, Яд Ва-Шем, 1990, p. 42.

¹²² Показания военнопленного румынского маршала И. Антонеску, p. 213; Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками, т. 7, pp. 358, 443.

¹²³ ДАЧО, фонд P-662, оп. 1, спр. 738, арк. 3.

¹²⁴ A.N.R.M., Fond 706, inv. 1, dosar 69, f. 19, 66; Serghei Nazaria, *op. cit.*, p. 136.

făcând zilnic câte 30 km. În instrucțiunile de deportare se menționa că evreii care nu se pot ține de convoi din cauza epuizării fizice sau bolii pot fi executați¹²⁵. În timpul transportării, conform instrucțiunilor Ministerului de Finanțe al României, fiecărei familii i se permitea să aibă un bagaj cu lucruri personale nu mai greu de 50 kg și bani în numerar nu mai mult de 500 de lei românești pentru o familie. Celelalte valori trebuiau predate în secția respectivă a Băncii Naționale Române¹²⁶. Dacă la cineva se descoperea o sumă mai mare, aceasta era confiscată¹²⁷.

Totuși, câți evrei au fost deportați în Transnistria? După părerea lui D. Giurescu, numărul evreilor deportați variază între 100 de mii și 119 mii de persoane, și anume: 110 000, 110 333, 118 500, 118 847. Numărul de 110 333 se compune în felul următor: 55 867 – din Basarabia, 43 798 – din Bucovina, 10 368 – din orașul și județul Dorohoi¹²⁸. În ceea ce privește Dorohoiul, Arhiva de Stat a regiunii Cernăuți confirmă deportarea evreilor în Transnistria, și anume: în noiembrie 1941 – 9 mii de persoane¹²⁹, la 11 iunie 1942 – 308 persoane¹³⁰. Yitzhak Arad susține că din Basarabia și partea de nord a Bucovinei au fost deportați în Transnistria 155 mii de evrei, dintre care 90 de mii au murit acolo în condiții insuportabile, de foame și boli¹³¹. După părerea cercetătoarei ucrainene contemporane Victoria Hagiradeva, pe teritoriul Basarabiei și părții de nord a Bucovinei victimele în rândul evreilor și romilor se ridică la peste 200 de mii de suflete¹³².

În opinia cercetătorului ucrainean I. Terliuk, pe teritoriul subordonat administrației românești era respectată în principal următoarea regulă: evreii nu erau împușcați în masă. Mai mult, el consideră ce deportarea masivă a evreilor români și romilor dincolo de Nistru și așezarea lor în mediul ucrainean urmăreau scopul slăbirii identității ucrainene în zonă, reducerii procentului etniilor slave în granițele noii provincii¹³³.

Vom mai menționa și faptul că la cererea lui Hitler privind deportarea în Polonia a evreilor din teritoriile României (în granițele ei existente în septembrie 1940, adică fără Basarabia, partea de nord a Bucovinei și Transilvania, care fusese încorporată la Ungaria) pentru „soluția finală” a problemei mareșalul Antonescu a răspuns negativ. Datorită acestui fapt au fost salvați peste 292 mii de evrei români autohtoni care au supraviețuit până la căderea regimului. Se presupune că au existat mai multe cauze, și anume: obligațiile pe care generalul și le-a asumat față de persoanele din această categorie; implicarea unor persoane cu influență și autoritate

¹²⁵ Ș. Andreescu, D. Berindei, S. Brezeanu, D. Giurescu, *op. cit.*, p. 281.

¹²⁶ ДАЧО, фонд P-307, оп. 3, спр. 47, арк. 8.

¹²⁷ ДАЧО, фонд P-307, оп. 1, спр. 13, арк. 114, 120.

¹²⁸ Ș. Andreescu, D. Berindei, S. Brezeanu, D. Giurescu, *op. cit.*, p. 281.

¹²⁹ ДАЧО, фонд P-307, оп. 3, спр. 47, арк. 3.

¹³⁰ *Ibidem*, арк. 1.

¹³¹ Арад И., *op. cit.*, p. 42.

¹³² В. П. Хаджирадєва, Бессарабія напередодні та в роки Другої світової війни. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, Переяслав-Хмельницький, 2010, p. 20.

¹³³ В. Волошин, Маршал Іон Антонеску як виразник «тотального націоналізму». Маловідомі факти антиукраїнської діяльності румунського диктатора // «Дзеркало тижня», 21-27 листопада 2009.

în România; nota de protest a SUA, transmisă prin diplomații elvețieni, în care acesta era amenințat cu aplicarea unor sancțiuni; relațiile personale dintre Ion Antonescu și Hitler care l-au făcut pe acesta din urmă să nu insiste (în toamna anului 1942, pe frontul de est luptau 24 de divizii românești și Germania avea nevoie de sprijinul României)¹³⁴.

Este foarte greu, de stabilit numărul total al victimelor. Astfel, studierea obiectivă a acestei probleme cu participarea cercetătorilor din diferite țări, consultarea tuturor izvoarelor istorice existente, ținându-se cont de modificările granițelor administrativ-teritoriale ale provinciilor, județelor etc., continuă să rămână în actualitate.

Însă chiar și în condițiile dictaturii militare, printre frunzașii vieții publice românești din acea perioadă erau persoane care au încercat să-i salveze pe reprezentanții acestei etnii. Printre acestea se numără și regina-mamă, și liderul Partidului Național Țărănesc, Iuliu Maniu, și liderul Partidului Național Liberal, Ion I.C. Brătianu, și primarul Cernăuților, Traian Popovici... Probabil nu întâmplător la Memorialul Victimelor Holocaustului „Yad Vashem” din Israel, pe lista celor Drepti între Popoare, au fost înscrise numele acestora și ale altor activiști politici din România, care au salvat evrei de la exterminare¹³⁵. Candidatura lui Traian Popovici pentru funcția de primar a fost propusă de însuși Ion Antonescu și, la 1 august 1941, el a intrat în funcție. Puțin mai târziu guvernatorul și-a anunțat hotărârea ca toți evreii din Cernăuți să fie deportați în Transnistria. După o adresare către guvernator, primarului T. Popovici i s-a permis să aleagă 200 de evrei care urmau să rămână la Cernăuți. Nefiind satisfăcut de această modestă cedare, T. Popovici a cerut audiență la I. Antonescu, unde a argumentat că populația evreiască joacă un rol foarte important în viața economică a orașului Cernăuți. În consecință, Antonescu i-a permis să completeze lista și în varianta finală din ghetou urmau să fie eliberați deja 20 de mii de evrei¹³⁶. În urma revizuirilor acestor liste de către structurile de forță respective, în acestea au fost lăsate 16 569 de persoane, care au rămas în Cernăuți și, în felul acesta, au fost salvate de la deportare¹³⁷ (alți 28 391 de evrei în perioada 13 octombrie – 15 noiembrie 1941 au fost băgați în 14 eșaloane și deportați în Transnistria¹³⁸). Vom mai menționa că în 11 octombrie 2011 Comitetul Executiv al Consiliului orășenesc Cernăuți a adoptat o hotărâre despre completarea galeriei de portrete ale burgomaștrilor, primarilor și președinților orașului cu portretul lui Traian Popovici, primar al Cernăuțiului în anii 1941–1942.

La începutul lunii martie 1944, autoritatea românească în „Transnistria” a fost desființată. După intrarea trupelor sovietice în teritoriul dintre Bug și Nistru unitatea administrativ-teritorială „Transnistria” a fost lichidată definitiv.

Ca rezultat al ofensivei din primăvara anului 1944 a Fronturilor 1 și 2 ucrainene, trupele româno-germane s-au retras și pe teritoriul regiunii Cernăuți a intrat Armata Sovietică. Aceasta a avut loc în principal la finele lunii martie și

¹³⁴ Ș. Andreescu, D. Berindei, S. Brezeanu, D. Giurescu, *op. cit.*, pp. 279–280.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 279.

¹³⁶ ДАЧО, фонд P-307, оп. 3, спр. 10, арк. 217–218.

¹³⁷ *Ibidem*, арк. 230.

¹³⁸ *Ibidem*, арк. 217–218.

începutul lunii aprilie 1944: 24 martie – Secureni, 27 martie – Zastavna și Sadagura, 28 martie – Chelmenți și Chițmani, 29 martie – Cernăuți și Storojineț, 31 martie – Noua Suliță și Herța, 3 aprilie – Hotin, 8 aprilie – Vașcăuți, Vijnița și Hliboca. Ceva mai târziu, în perioada 9–25 septembrie 1944 trupele germano-ungare au fost alungate din partea de sud-vest a regiunii (raionul Putila)¹³⁹.

În 20–29 august 1944 s-a declanșat operațiunea Iași-Chișinău, în urma căreia au fost nimicite forțele principale ale Grupului de Armate „Sud”, inclusiv 22 de divizii germane și 25 de divizii românești¹⁴⁰. Aceasta a influențat nemijlocit asupra ieșirii din război de partea Germaniei a României și Bulgariei, precum și evoluția de mai departe a războiului în Balcani.

În 23 august 1944, în condițiile ofensivei nestăvilite a trupelor sovietice, în România a avut loc o lovitură de stat în urma căreia regele Mihai I-a înlăturat de la putere pe mareșalul Antonescu și l-a arestat. A fost numit un guvern de unitate națională condus de generalul Constantin Sănătescu¹⁴¹. În 24 august 1944 a fost reziliat tratatul de alianță a României cu Germania și proclamată ieșirea din război împotriva Uniunii Sovietice, iar la 25 august guvernul român s-a adresat Puterilor Aliate cu propunerea încheierii unui armistițiu. Mai târziu România a aderat la coaliția Națiunilor Unite¹⁴².

Perioada aflării Bucovinei și Basarabiei în componența României în anii celui de-al doilea război mondial este complexă și controversată. Pe plan administrativ teritoriile Ucrainei de astăzi și Republicii Moldova, care în 1941 au intrat sub administrație românească, au fost împărțite în trei provincii: Basarabia, Bucovina și Transnistria. Perioada administrației românești în Bucovina, din punct de vedere al conducerii, poate fi împărțită în două etape: 1) când teritoriul era administrat pe baza regulamentelor provizorii ale împuternicitului generalului Antonescu, a cărui sarcină era „stârpirea urmelor bolșevismului”, și 2) după semnarea Decretului-lege pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei din 3 august 1941, considerat drept integrare oficială a acestor teritorii în componența României. Conform acestui Decret-lege, provinciile obțineau statutul de persoană juridică cu administrație proprie în fruntea căreia se afla un guvernator. În componența administrației intrau consiliul provinciei și directoratele. Sistemul administrativ în Basarabia și Bucovina era în mare parte asemănător celui din alte regiuni ale României, dar existau și unele deosebiri. Printre acestea se numără existența unei verigi de legătură între autoritățile regionale și guvern sub forma unui cabinet civil-militar pentru Basarabia și Bucovina (ulterior și Transnistria), precum și unele deosebiri în ceea ce privește împuternicirile prefecturilor plășilor din componența județelor.

¹³⁹ Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.) [Кол. моногр.] / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін. За заг. ред. В. М. Ботушанського, Чернівці, Рута, 2005, р. 657.

¹⁴⁰ Петр Шорников, Яско-Кишиневская операция в контексте Великой отечественной войны // Conferința științifică internațională „Operațiunea Iași-Chișinău: mituri și realități...”, p. 74.

¹⁴¹ Ион Скурту, Думитру Алмаш, Арманд Гошу, *op. cit.*, p. 243.

¹⁴² История внешней политики СССР. 1917–1985 гг. В 2-х т., т. 1. (1917–1945гг.), Москва, Наука, 1986, pp. 464–465; Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial...*, p. 147.

Nu putem fi de acord cu afirmațiile că în România a existat o dictatură fascistă deoarece puterea de stat nu se bizuia pe un partid de tip fascist (legionarii au fost declarați în afara legii), însă regimul lui Ion Antonescu avea toate indiciile unei dictaturi militare. În pofida faptului că până în luna august a anului 1944 România a fost satelit și partener strategic al Germaniei naziste, într-o serie de poziții românilor s-au străduit să promoveze o politică independentă în privința acestor teritorii.

Bibliografie

1. „Bucovina”, 22 iulie 1941, 20 august, 26 august, 28 septembrie 1941.
2. „Buletinul administrației provinciale a Bucovinei”, Cernăuți, 1941, Nr. 1, 1 septembrie.
3. „Monitorul Oficial al Bucovinei”, 1941, Nr. 2, 1 octombrie.
4. Andreescu, Ș., Berindei, D., Brezeanu, S., Giurescu, D., *O istorie a românilor: Studii critice*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvănene, 1998.
5. *Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire*. Mărturii și documente coordonate și îngrijite de Iosif Constantin Drăgan, Veneția, Centrul European de Cercetări Istorice, Fundația Europeană Drăgan, 1991.
6. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe a României, Fond 1920–1944 / U.R.S.S. Telegrama Moscova 1939–1940, vol. 2.
7. Arhiva Ministerului Apărării Naționale al României, Fond *Microfilme*, rola 11.
8. Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond 706, inv. 1, dosar 69, 517.
9. Arhiva Organizațiilor Social-Politice ale Republicii Moldova, Fond 50, inv. 3, dosar 353; inv. 4, dosar 188.
10. Baci, Nicolae, *Agonia României. 1940–1944. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Dacia, 1990.
11. Barbul, Gheorghe, Solocolu, Ion, *Schimbarea alianțelor României: de la Titulescu la Antonescu*, Iași, Institutul European, 1995.
12. Bossy, Raul, *Amintiri din viața diplomatică (1918–1940)*, vol. 2, 1938–1940, București, 1993.
13. Buzatu, Gheorghe, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995.
14. Idem, „România și prăbușirea hotarelor în 1940”, în *Sovietizarea nord-vestului României*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 1996.
15. Calafeteanu, Ion, *Diplomația românească în Sud-Estul Europei (martie 1938 – martie 1940)*, București, Editura Politică, 1980.
16. Cașu, Igor, „*Politica națională în Moldova Sovietică (1944–1989)*”, Chișinău, Cartdidact, 2000.
17. Ciachir, Nicolae, *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui de-al II-lea război mondial*, București, Oscar Print, 1999.
18. Constantiniu, Florin, *Între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, București, Danubius, 1991.
19. Cretzianu, Alexandru, *Ocazia pierdută*, Iași, Institutul European, 1998.
20. Idem, „Politica de pace a României față de Uniunea Sovietică”, în Buzatu Gh., *România cu și fără Antonescu: Documente, relații și comentarii*, Iași, Moldova, 1991.
21. Deletant, Dennis, „The Molotov-Ribbentrop pact and its consequence for Bessarabia: some considerations on the human rights implications”, în „*Revue Roumaine d’Histoire*”, v. 30, Nr. 2–3.
22. *Diplomația cotropitorilor: Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord*, Culegere de documente, alcăt. și trad. din rusă de A. Blanovschi, Chișinău, Universitas, 1992.
23. Dobrinescu, Valeriu-Florin, Constantin, Ion, *Basarabia în anii celui de al Doilea Război Mondial (1939–1947)*, Iași, Institutul European, 1995.
24. Dobrinescu, Valeriu-Florin, Nicolescu, Gheorghe, *Plata și răsplata istoriei. Ion Antonescu, militar și diplomat (1914–1940)*, Iași, Institutul European, 1994.

25. Fătu, Mihai, *Contribuția la studierea regimului politic din România (septembrie 1940 – august 1944)*, București, 1984.
26. Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România*, București, Humanitas, 1990.
27. Grad, Cornel, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Iași, Institutul European, 1998.
28. Hakman, Serghei, „Măsurile pregătitoare politico-diplomatice și militar-propagandistice ale U.R.S.S. pentru anexarea Basarabiei și a nordului Bucovinei”, în „Analele Bucovinei”, XXVIII, 2 (57), Rădăuți – București, 2021.
29. Hillgruber, Andreas., *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938–1944)*, București, Humanitas, 1994.
30. Hitchens, Keith, *România. 1866–1947*, ediția a IV-a, traducere din engleză de G. G. Potra și D. Răzdolescu, București, Humanitas, 2013.
31. Hlihor, Constantin, *Armata Roșie în România: adversar, aliat, ocupant. 1940–1948*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1996.
32. *Istoria României în date* / Col. de autori H. C. Matei, F. Constantiniu, M. D. Popa, N. C. Nicolescu, G. Rădulescu / Sub conducerea C. C. Ciurescu, Chișinău, Mica întreprindere editorial-poligrafică „Crai-nou”, 1992.
33. *Iuliu Maniu în fața istoriei*, coord. G. Țepelea, red. N. Paraschiv, București, Gândirea românească, 1994.
34. *Mareșalul Ion Antonescu. Secretele guvernării: Rezoluții ale Conducătorului Statului (septembrie 1940 – august 1944)*, cuvânt-înainte, selecție, note și indice de V. Arima și I. Ardeleanu, București, Editura „Românul”, 1992.
35. „Monitorul Oficial al Bucovinei”, Cernăuți, 15 oct. 1940, nr. 3; 1 octombrie 1941, nr. 2.
36. Moraru, Anton, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria*, Chișinău, Editura „AIVA”, 1995.
37. Moraru, Pavel, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941–1944). Administrație. Economie. Societate*, Chișinău, Prut Internațional, 2004.
38. Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *România după Marea Unire*, vol. 2, part. II (*noiembrie 1933 – septembrie 1940*), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
39. Nazaria, S., *Holocaust: File din istorie: (pe teritoriul Moldovei și în regiunile limitrofe ale Ucrainei în anii ocupației fasciste, 1941–1944)* / Sergiu Nazaria; Inst. de Stat de Relații Int. din Moldova. Asoc. Evreilor din Moldova – foștii deținuți ai ghetourilor și lagărelor de concentrare fasciste. Univ. Slavonă din Rep. Moldova, Chișinău, F. E. -P. „Tipogr. Centrală”, 2005.
40. Petrencu, Anatol, *Basarabia în al Doilea Război Mondial. 1940–1944*, Chișinău, Liceum, 1997.
41. *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. 1, București, 1989.
42. *România în anticamera Conferinței de la Paris. Documente*, coord. Mocanu R., București, Arhivele Naționale ale României, 1996.
43. Scurtu, Ion, *Din viața politică a României. 1926–1947*, București, 1983.
44. Scurtu, Ion, Hlihor, Constantin, *Complot împotriva României. 1939–1947. Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța în văltoarea celui de-al Doilea Război Mondial*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994.
45. Simion, Aurica, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976.
46. Titulescu, Nicolae, *Politica externă a României*, București, Editura Enciclopedică, 1994.
47. Troncotă, Cristian, Spânu, Alin, *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939 – 23 august 1944*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004.
48. Văratec, Vitalie, „Dezmembrarea politico-teritorială a Basarabiei în 1940”, în „Arhivele totalitarismului”, part. 1, anul IV, nr. 11–12, 1996/2-3.
49. Арад И., Холокауст. Катастрофа европейского еврейства (1933–1945). Сб. статей, Иерусалим, Яд Ва-Шем, 1990.
50. Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.) [Кол. моногр.] / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін. За заг. ред. В.М.Ботушанського, Чернівці, Рута, 2005.

51. Буковина: історичний нарис, Чернівці, Зелена Буковина, 1998.
52. Виноградов В. Н., Разышления о румынской истории (заметки на полях книги) // Вопросы истории, 1992, № 10.
53. Виноградов В.Н., Ерещенко М.Д., Семенова Л.Е., Покивайлова Т.А., Бессарабия на перекрестке Европейской дипломатии: Документы и материалы, Москва, Индрик, 1996.
54. Вінцовський Т., Кязимова Г., Михайлуца Г., Щетніков В., Окупаційний режим в губернаторстві «Трансїстрія», URL: <http://histans.com/LiberUA/978-966-00-1063-5/13.pdf>
55. Волошин В., Маршал Іон Антонеску як виразник «тотального націоналізму». Маловідомі факти антиукраїнської діяльності румунського диктатора // «Дзеркало тижня», 21–27 листопада 2009.
56. Гакман С., Бессарабія та Буковина між миром і війною (Питання Буковини та Бессарабії в міжнародних відносинах, 1917–1940 рр.): Монографія, Чернівці, Зелена Буковина, 2009.
57. Гакман С., Проблема Бессарабії та Буковини в міжнародних відносинах: Дипломатичний аспект (березень-червень 1940 р.) // Питання історії нового та новітнього часу: Збірник наукових статей, Вип. 5, Чернівці, Прут, 1997.
58. Державний архів Чернівецької області, фонд Р-302, оп. 3, спр. 297; фонд Р-307, оп. 1, спр. 13; фонд Р-307, оп. 2, спр. 106; фонд Р-307, оп. 3, спр. 4, 10, 13, 47; фонд Р-662, оп. 1, спр. 2, 677, 738;
59. История внешней политики СССР. 1917–1985 гг. В 2-х т., т. 1. (1917–1945гг.), Москва, Наука, 1986.
60. Картье Р., Тайны войны: По материалам Нюрнбергского процесса, Москва, Посев, 1948.
61. Коваль В., «Барбаросса»: истоки и история величайшего преступления империализма / АН УССР. Ин-т истории, Киев: Наук. думка, 1989.
62. Левит И., Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Истоки, планы, реализация (1. IX. 1939 – 19. XI. 1942), Кишинев, Штиинца, 1981.
63. Новосолов О., Політика Румунії щодо українських земель у період диктатури І. Антонеску (1940–1944 рр.). Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, Чернівці, 2008.
64. Нюрнбергский процес: Сборник материалов, в 8 т., Москва, т. 3.
65. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сборник материалов, в 7 т., Москва, Госиздат юридической литературы, 1961, т. 7.
66. Пикер Г., Застольные разговоры Гитлера / Ред. И.Фрадкина, Смоленск, Русич, 1993.
67. «Правда», 2 июля, 9 октября, 10 октября 1940.
68. Протокол допроса военнопленного румынского маршала Й. Антонеску о начале подготовки нападения Румынии и Германии на Советский Союз 6 января 1946 г. // Известия ЦК КПСС, 1990, № 5.
69. Скурту И., Алмаш Д., Гошу А. и др. История Бессарабии (От истоков до 1998 года), изд. 2-е, перераб. и дополн., Кишинэу, Культ. Общ. «Онисифор и Октавиан Гибу», 2001.
70. Телегин, Ф., Использование фашистской Германией ресурсов оккупированных и зависимых стран Европы для войны против СССР // Военно-исторический журнал, 1961, № 6.
71. Терлюк И., Установление и особенности деятельности румынской оккупации на юго-западной части Украины (1941–1944 гг.), în: Conferința științifică internațională „Operațiunea Iași-Chișinău: mituri și realități. A 70-a aniversare a eliberării Moldovei și Europei de Sud-Est de ocupația fascistă” / «Ясско-Кишиневская операция: мифы и реалии. К 70-летию освобождения Молдовы и Юго-Восточной Европы от фашистской оккупации» (Chișinău, 21–25 august, 14–17 septembrie 2014), Chișinău, 2014.
72. Типпельскирх, К., История второй мировой войны, в 2-х т., Санкт-Петербург, Полигон, 1994, т. 1. 1939–1943.
73. Хаджирадева, В. П., Бессарабія напередодні та в роки Другої світової війни. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, Переяслав-Хмельницький, 2010.

74. Шорников П., Молдавия в годы Второй Мировой войны: К 70-летию Великой Победы над фашизмом: [Монография] Науч. ред.: Сергей Назария, Владимир Поливцев; Ассоциация историков и политологов „Pro-Moldova”, Фонд «Историческая память», Кишинэу, Б. и. (Tipografia Centrală), 2014.
75. Шорников П. Яско-Кишиневская операция в контексте Великой отечественной войны // Conferința științifică internațională „Operațiunea Iași-Chișinău: mituri și realități. A 70-a aniversare a eliberării Moldovei și Europei de Sud-Est de ocupația fascistă” / «Яско-Кишиневская операция: мифы и реалии. К 70-летию освобождения Молдовы и Юго-Восточной Европы от фашистской оккупации» (Chișinău, 21–25 august, 14–17 septembrie 2014), Chișinău, 2014.